

SPECIALRAPPORT

FAGLITTERATURENS AKTUELLE STATUS OG VILKÅR

Af Tatiana Tilly

Faglitteraturens aktuelle status og vilkår

Publiceret: juni 2022

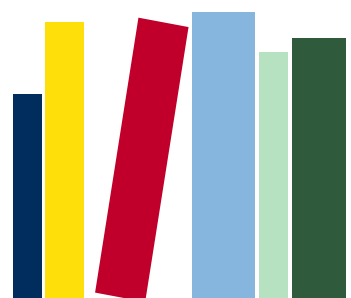
Layout: HSK, Kulturministeriet

Skribent: Tatiana Tilly

www.kum.dk

ISBN (tryk): 978-87-7960-156-7

ISBN (digital): 978-87-7960-157-4

SPECIALRAPPORT

FAGLITTERATURENS AKTUELLE STATUS OG VILKÅR

Af Tatiana Tilly

INDHOLD

FORORD .....

RESUMÉ .....

1. MARKEDET FOR FAGLITTERATUR .....

Muligheder og udfordringer for forlagene.....

Om læsere af faglitteratur.....

Forlagenes udgivelsesprofiler .....

Nye forlag udgiver nonfiktion .....

Opgradering af nonfiktion .....

2. DIGITALISERINGENS BETYDNING FOR FAGLITTERATUREN .....

Tendenser inden for digitale udgivelser.....

Forskellige digitale strategier .....

Udgivelser på biblioteksplatformen eReolen .....

3. UDVIKLINGEN INDEN FOR FAGLITTERÆRE GENRER .....

Narrativ nonfiktion .....

Personlig afsender.....

Biografier, selvbiografier og erindringer.....

Bøger med substans .....

Politiske bøger .....

Populære temaer: sundhed, surdej og Anden Verdenskrig.....

Flere historier fra fortiden .....

4. FORSKNING OG AKADEMISK FORMIDLING .....

Akademisk formidling til almene læsere .....

Kritik af Den Bibliometriske Forskningsindikator.....

Det faglitterære forskningsmiljø i Danmark.....

Det faglitterære forskningsmiljø i Norge.....

Sveriges første professorat i faglitteratur .....

5. FAGLITTERATURENS VILKÅR OG MODTAGELSE .....

Kunststøtte til faglitterære udgivelser .....

Bibliotekspenge .....

Anmeldelser og omtale .....

Priser og hædersbevisninger.....

Bogpanelet har efter anbefaling af sin følgegruppe iværksat arbejdet med en kortfattet rapport om faglitteraturen.

Området undergår mange forandringer, og Bogpanelet har med denne rapport ønsket finde pejlemærker og kvalificere en videre samtale og debat om faglitteraturen.

Bogpanelet takker Tatiana Tilly for hendes arbejde med rapporten, som hermed præsenteres.

På Bogpanelets vegne
Anne-Marie Mai
Juni 2022

FORORD

Bogpanelets opdrag til denne rapport er en undersøgelse af faglitteraturens aktuelle status på bogmarkedet, faglitteraturens position i den nye medie-, produktions- og distributionsvirkelighed, på forlagene og blandt læserne. Desuden er faglitteraturens fremtid set i lyset af den digitale udvikling et fokusområde. Derfor undersøger rapporten også betydningen af streaming og væksten inden for e-bøger og lydbøger og deres konsekvenser for måden, vi bruger faglitteraturen på. Rapporten forsøger så vidt muligt at skabe et overblik over forlagslandskabet inden for faglitterære udgivelser i Danmark, karaktererne af de bøger, der udkommer, hvilke emner der er populære blandt læserne, og hvilken udvikling man kan se inden for de faglitterære genrer.

Da omfanget af denne rapport er begrænset, skal den ses som en form for pilotprojekt, der kan danne grundlag for videre undersøgelser og debat.

Faglitteratur dækker over et bredt spektrum af genrer, fra værker om sundhed og livsstil, krop og sind, familieliv, personlig udvikling, hobby og håndarbejde, til essaysamlinger, politiske debatbøger, selvbiografier, historiske bøger, biografier og journalistiske afdækninger af aktuelle sager. Vi har i denne rapport undladt at undersøge forholdene for læremidler og akademiske fagbøger, da disse har vilkår og målgrupper, som adskiller sig fra de øvrige typer af fagbøger. Læremidler har blandt andet sin egen institution Læremiddel.dk, som er et nationalt videnscenter, der har til formål at udvikle og formidle viden om genren. Derfor beskæftiger rapporten sig med værker, der henvender sig til et alment publikum. Derudover forholder den sig primært til faglitteratur, der er skrevet af danske forfattere, mens faglitteratur skrevet af udenlandske forfattere vil blive nævnt, når dette er relevant.

Undersøgelsen er baseret på både kvantitative og kvalitative data, bl.a. interview med en række forfattere, redaktører, forskere og branchefolk, der har bidraget med mange væsentlige informationer og indsigter.

Før tid og velvilje vil jeg derfor takke:

Jack Andersen, lektor ved Københavns Universitet

Jørgen Burchardt, medlem af styrelsen
i Dansk Forfatterforenings faglitterære gruppe

Christine Bødtcher-Hansen, direktør for Danske forlag

Ole Steen Hansen, selvstændig faglitterær forfatter

Kim Hundevadt, forlagschef for nonfiktion, Politikens Forlag

Michael Jannerup, forlagschef for nonfiktion kultur, Gyldendal

---

Lærke Jürs, PR og kommunikationsansvarlig, Saxo

Dennis Gade Kofod, Udvalgsleder
for Legatudvalget for litteratur, Statens kunstfond

Søren Mogensen Larsen, redaktionschef,
Aarhus Universitetsforlag

Annette Lassen, professor ved
Københavns Universitet og faglitterær forfatter

Niels D. Lund, lektor emeritus ved Københavns Universitet

Peter Nielsen, litteraturredaktør, Information

Jes Stein Pedersen, litteraturredaktør, Politiken

Henrik Poulsen, formand for
Dansk Forfatterforenings faglitterære gruppe

Henrik Sebro, redaktionschef for nonfiktion, Gads Forlag

Arne Vestbø, generalsekretær,
Norsk faglitterær forfatter- og oversætterforening

RESUMÉ

Faglitteraturen er rigt repræsenteret på både små, mellem og store danske forlag i dens væld af genrer. Produktionen af faglitterære udgivelser ligger relativt stabilt, og forlagenes omsætning inden for faglitteratur har ligeledes været præget af stabilitet med en stigning mellem 2019 og 2020.

På trods af en den øgede globalisering af samfundet og medieudbuddet, ser man, at den danske faglitteratur er mere populær blandt læserne end den oversatte udenlandske. Det kan skyldes, at læserne søger efter nærhed og identifikation i bøgerne, eller at de ønsker at forstå verden ud fra et velkendt perspektiv.

Man kan se flere udviklinger inden for de faglitterære genrer, som denne rapport beskriver nærmere. Blandt dem er en øget interesse for bøger om naturen, dyreliv og klima, samt håndarbejde og madlavning. Bøger om videnskab og historie er i stigende grad populære blandt læserne, hvilket måske skyldes, at faglitteratur har mulighed for at bidrage med perspektiver, nuancer og løsninger til den offentlige samtale ved at udfolde komplekse indsigter om nogle af de mange problemstillinger, vi står over for i dag, såsom klimakrise, globalisering, ulighed, ligestilling og pandemier.

Flere af de store forlag arbejder mere målrettet med at skabe narrativer og gør i højere grad brug af skønlitterære greb i deres faglitterære udgivelser for at fange læsernes interesse for viden og fakta gennem spænding, karakterer og plot. Her trækkes der på den amerikanske tradition for narrative nonfiction, for at kunne konkurrere om læsernes opmærksomhed i et medielandskab med et væld af nye muligheder for underholdning. I forlængelse af den narrative formidling er der også en tendens til at benytte personlige fortællere, så kendte personer fra fx tv eller populære internetblogs ofte optræder som afsendere på udgivelserne.

Denne undersøgelse peger også på, at der blandt faglitterære forfattere er en gruppe af meget kendte forfattere, der har let ved at nå ud til anmeldere, medier og læsere – og et stort mellemlag af forfattere, der har sværere ved at skabe opmærksomhed omkring deres udgivelser og dermed også sværere ved at opnå en indtægt på deres arbejde.

Den samme forskel tegner sig inden for genrerne, hvor nogle typer af faglitteratur såsom biografier, selvbiografier og narrative fortællinger har kommerciel succes og let får omtale i medierne, mens store oversigtsværker eller bøger om emner, der ikke er aktuelle i samfundsdebatten, har sværere ved at slå igennem.

Det betyder også, at forlag og forfattere i høj grad er afhængige af økonomisk støtte fra offentlige og private fonde for at kunne udgive nogle typer af faglitteratur.

Digitale udgivelser som lydbogen og e-bogen har været i vækst de seneste år, hvilket blev hjulpet på vej af nedlukningerne af samfundet under coronapandemien i 2020 og 2021. Selvom fagbøger udgives digitalt, egner nogle typer af faglitterære bøger sig mindre godt til disse formater. Det gælder især oversigtsværker, der er rigt illustreret, fordi billeder, kort og grafer vanskeligt kan gengives i en lydbog og sjældent kommer til deres fulde ret i en e-bog. Derudover er særligt biografier og selvbiografier mest populære på streamingplatformene, muligvis fordi de ofte er fortalt narrativt med en protagonist, læseren kan følge, og dermed ligger tæt op ad de skønlitterære udgivelser, som har den største vækst digitalt.

Forskningsmiljøet inden for faglitteratur er begrænset i Danmark, og i denne rapport beskriver en forsker miljøet som "spredt, porøst og personafhængigt", mens en anden udtaler, at det er "fuldstændig uforståeligt", at der er forsket så lidt i faglitteratur i Danmark. Mens der findes flere professorater, der er dedikeret til forskning i skønlitteratur, er der ingen professorater inden for faglitteratur. Dette kritiseres af den faglitterære gruppe i Dansk Forfatterforening, som efterlyser mere dedikeret forskning i feltet, som man har i Norge.

I forlængelse af dette emne problematiseres det også, at danske forskere mangler incitamenter til at skrive formidlingsbøger, der henvender sig til almene læsere uden for universiteterne. Forskere er blevet tilskyndet at skrive på engelsk og publicere artikler i akademiske tidsskrifter, da dette har været karrierefremmende, og derfor har den akademiske formidling til den brede befolkning fået sværere vilkår.

Denne rapport er på ingen måde en fyldestgørende undersøgelse af de ovenstående emner og problematikker men snarere et form for pilotprojekt, og der er ambitionen, at den kan skabe et grundlag for videre undersøgelse og debat.

1 . MARKEDET FOR FAGLITTERATUR

Ifølge Bogpanelets årsrapport fra 2021 er antallet af forlag og udgivere forholdsvis stabilt. I 2011 var antallet på sit højeste de seneste 10 år med 736 udgivere af faglitteratur.

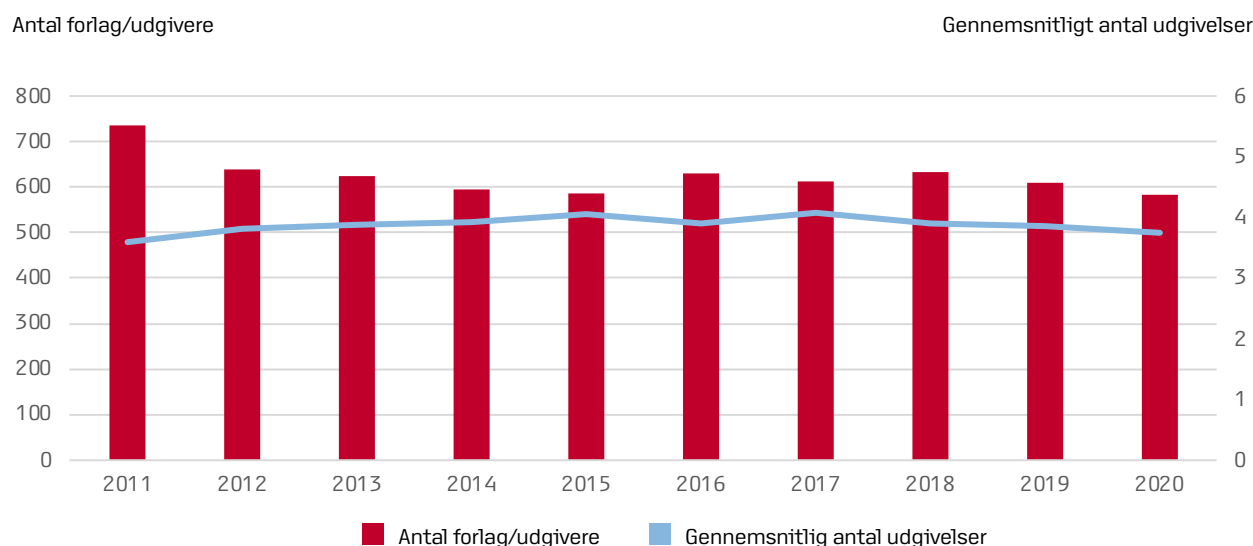
Produktionen af faglitterære bøger har ligget relativt stabilt med små stigninger og fald, men fra 2011 til 2020 er der sket et lille fald i antallet af udgivelser, som betyder, at der blev udgivet 10 pct. færre trykte

faglitterære værker i 2020 sammenlignet med niveauet i 2011. I 2020 lå produktionen af trykte danske fagbøger på 2.388 nye titler, og i tidsintervallet fra 2011 til 2020 har det gennemsnitlige antal udgivelser per forlag/udgiver ligget mellem 3,6 og 4,1 udgivelser årligt.

For den oversatte faglitteratur er produktionen faldet siden 2016, og i 2020 lå antallet af titler på 673.

Fra Bogpanelets årsrapport 2021:

FIGUR 2.4 FORLAG/UDGIVERE AF FAGLITTERÆRE FØRSTEUDGAVER

Kilde: DBC, udtræk til Bogpanelet.

For de forlag, der er medlemmer af interesseorganisationen Danske Forlag, gav salget af faglitterære bøger i 2020 en omsætning på 427,4 mio. kr., hvilket var en stigning fra 2019, hvor tallet lå på 404,1 mio. kr. Til sammenligning lå omsætningen for skønlitteratur i 2020 på 481,9 mio. kr. og på 441,7 mio. kr. i 2019¹. Den største del af omsætningen skete gennem salget af trykte bøger til fysiske boghandler, hvor andelen i 2020 var på 171 mio. kr. Inden for salget til onlinehandlen var der en stigning i omsætningen på 15 pct. inden for salget af trykte bøger i onlinehandel og en stigning på 36,5 pct. for salget af digitale bøger i onlinehandel fra 2019 til 2020. Omsætningen på salget af fysiske bøger gennem onlinehandel lå i 2020 på 94,7 mio. kr., og omsætningen på det digitale salg gennem onlinehandel lå på 28,3 mio.kr.

På folkebibliotekerne er faglitteratur den genre, der bliver indkøbt mest. Ser man på de ti mest indkøbte fagbøger for voksne, der udkom i 2020, er det en mangfoldig samling af bøger, der både dækker emner som sundhed, Mellemøsten, madlavning, kærlighedens væsen, politik, arbejdsliv og erindringer. Ni ud af ti af bøgerne er skrevet af danske forfatter, kun Lisa Taddeos bog er oversat.

¹ https://www.danskeforlag.dk/media/2124/danske-forlags-aarsstatistik-2020_detail.pdf

FIGUR 4.17 DE TI MEST INDKØBTE FAGBØGER FOR VOKSNE UDKOMMET I 2020

Forfatter	Titel	Antal eks.
Bente Klarlund Pedersen	Yngre med årene	1.007
Puk Damsgård Andersen	Arabica	950
Chris MacDonald	Ikke til forhandling	883
Hella Joof	Tvilling, yndling, grævling	850
Lisa Taddeo	Tre kvinder	818
Martin Kongstad	Casper	745
Ann-Christine Hellerup Brandt	Grøn aftensmad	741
Lone Frank	Størst af alt	739
Lars Løkke Rasmussen	Om de fleste og det meste	733
Morten Sehested Münster	Jytte vender tilbage	711

Kilde: Slots- og Kulturstyrelsens biblioteksafgiftssystem.

MULIGHEDER OG UDFORDRINGER FOR FORLAGENE

Danske Forlag er en interesseorganisation, som repræsenterer 75 danske forlag af forskellige størrelser, som udgiver både skønlitteratur, faglitteratur og læremidler. Medlemmerne er kun et udsnit af de forlag, der findes i Danmark, men står for ca. 85 pct. af branchens omsætning.

Ifølge Danske Forlags direktør Christine Bødtcher-Hansen kan man se en række overordnede udfordringer og muligheder for faglitteraturen i dag.

Blandt de udfordringer, som medlemmerne oplever, er at fagbøger kan være dyre at producere, blandt andet fordi de ofte har mange tredjemandsrettigheder i form af illustrationer, og der dermed skal indhentes flere rettigheder samt betales til mange ophavsmænd. Netop de rigt illustrerede værker kan også være svære at digitalisere, fordi den visuelle side ikke kommer til sin ret i en e-bog og slet ikke i en lydbog.

Internettet udfordrer også faglitteraturen på flere måder, idet fagbøger kan indeholde viden, som i mange tilfælde kan findes, hvis man søger på internettet. Eksempelvis er mange opslagsværker blevet udkonkurreret og erstattet af diverse hjemmesider. Et andet aspekt er, at de fysiske boghandlere er vigtige salgskanaler for fagbøger, og selvom det lige nu går fint for boghandlerne, så kan detailhandlen meget vel blive presset af øget onlinehandel. De seneste par år har været gode, fordi der var en fremgang i salg og læsning under coronanedlukningerne, hvor mange havde mere tid til at læse, og bogen stadig var tilgængelig, mens mange andre kulturtilbud var lukket ned. Dog

er markedet i øjeblikket (primo 2022) mere usikkert, da det er præget af prisstigninger på papir og en risiko for opbremsning i privatforbruget.

På den anden side ser Christine Bødtcher-Hansen også en række muligheder for fagbogen.

Særligt den trykte fagbog kan fungere som et afbræk fra en travl hverdag foran skærme, hvor man kan være offline og have tid til fordybelse og refleksion.

Samtidig er bogen et smukt objekt, æstetisk og taktilt, som kan dekorere på sofabordet eller i reolen. Fagbogen er også et godt gaveobjekt. I en undersøgelse af danskernes bogkøb fra 2021², svarer 14 pct. af de adspurgte, at den seneste bog, de havde læst, var en de havde fået som gave. I en tid hvor musik i mindre omfang end tidligere gives som gave på grund af streaming, er der færre fysiske kulturprodukter at vælge imellem, når der skal gives gaver, og dette er en stor fordel for den fysiske bog.

OM LÆSERE AF FAGLITTERATUR

Ser man på de overordnede tal for, hvem der læser faglitteratur, viser data fra Bogpanelets årsrapport for 2021, at det er de unge, der læser faglitteratur hyppigst, idet 50,7 pct. af de 20-29-årige læste faglitteratur ugentligt eller hyppigere i 2020. Undersøgelsen skelner dog ikke imellem, hvorvidt der her er tale om bøger, der er læst i forbindelse med uddannelse eller universitetsstudie, og disse tal kan derfor være svære at regne med, hvis man udelukkende vil vide, hvem der læser den faglitteratur, der henvender sig

² <https://boghandlerforeningen.dk/wp-content/uploads/2021/10/danskernes-bogkoeb-udvikling-2019-2021.pdf>

til almene læsere. Man må kunne forvente, at denne usikkerhed forsvinder, når man ser på næste aldersgruppe fra 30-39 år, da personer i denne gruppe ofte vil have afsluttet deres uddannelse og entreret arbejdsmarkedet.

Som helhed er der ikke markante udsving for læsernes vaner de seneste ti år. En udvikling der dog kan fremhæves er, at man fra 2018 og frem kan se et lille fald i andelen af de 60-69-årige og dem på 70+, der aldrig læser faglitteratur, og samtidig en svag stigning i andelen, der læser faglitteratur ugentligt eller hyppigere. Andelen af personer på 70 år eller ældre, der aldrig læser faglitteratur er eksempelvis faldet med 10 procentpoint siden 2011.

Man ser stadig, at mænd læser faglitteratur hyppigere end kvinder, men kønsforskellen er mindre markante her, end den er inden for læsning af skønlitteraturen. Blandt de mest iøjnefaldende udviklinger er en stigning på 3,5 procentpoint blandt mænd, der læser faglitteratur ugentligt eller hyppigere, som kan ses fra 2018 og frem. Og ser man på perioden fra 2011 til 2020, kan man se et lille fald i andelen af både mænd og kvinder, der aldrig læser.

Man kan også finde en mængde data om de danske læsere hos Saxo Premium, hvor de har demografiske

oplysninger om 30 % af deres kunder. Det tal er stort nok til, at de mener, det kan sige noget repræsentativt om kunderne. Derudover har de desuden statistik for de øvrige brugeres køb, streaming og søgehistorik, så de kan lave analyser på den baggrund.

Tallene viser, at kvinder køber flere bøger end mænd, og når mænd køber bøger, foretrækker de i højere grad at købe faglitteratur end skønlitteratur.

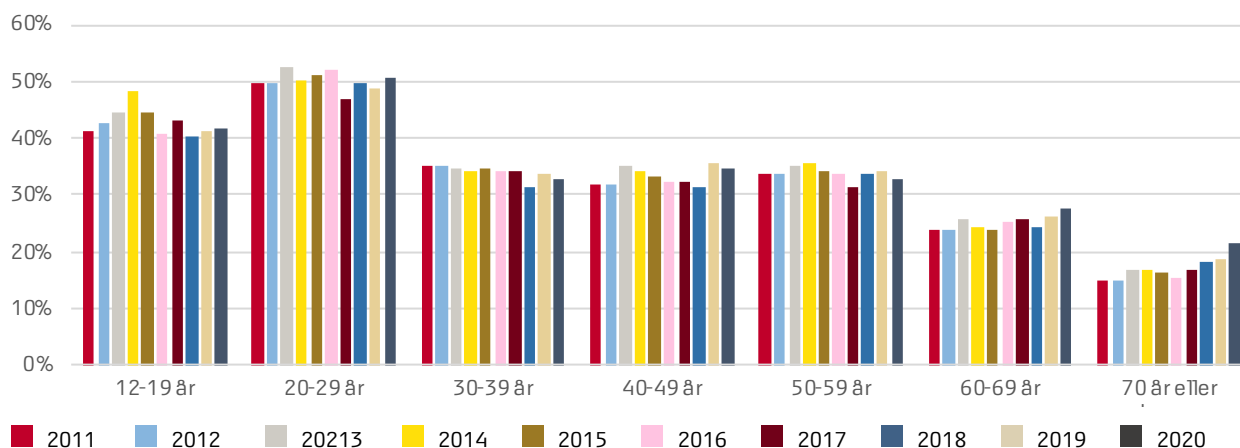
Blandt de brugere, der streamer faglitteratur er 67 pct. kvinder og 33 pct. mænd, og de fleste af dem befinder sig i de ældre aldersgrupper, idet 33 pct. af brugerne, der streamer faglitteratur er mellem 45 og 54 år og 33 pct. er 55+.

FORLAGENES UDGIVELSESPROFILER

Forlagslandskabet inden for faglitteratur er mangfoldigt. De store forlag inden for faglitterære udgivelser er Politikens Forlag, Gyldendal, Lindhardt & Ringhof, Gads Forlag og People's, der både har det største antal udgivelser og er dominerende på markedet.

Samtidig findes der en række mellemstore forlag, der bidrager til en større variation af emner i faglitteraturen. Blandt dem kan nævnes forlaget Turbine, som blev etableret i 2004 og har udviklet sig til et mellemstort forlag med en særdeles bred udgivelsesprofil inden for

FIGUR 5.12 LÆSER FAGLITTERATUR UGENTLIGT ELLER HYPPIGERE

Kilde: Kantar Gallup, Index Danmark (HH2011-2020).

faglitteratur, der spænder fra politiske og historiske bøger til emner som humor, dyr og planter, krop, sind og ånd, samt en stor mængde bøger om håndarbejde, som er et konkurrenceparameter for forlaget.

Der findes desuden en række forlag, som både fokuserer på både læremidler og akademiske udgivelser, der henvender sig til alment interesserede læsere.

Strandberg Publishing beskriver sig selv om "et ambitiøst forlag med fokus på dansk og international faglitteratur" og udgiver primært bøger om kunst, design, arkitektur, kultur, debat, gastronomi, sundhed og videnskab.

Forlaget Eksistensen udgiver omkring 60 bøger årligt inden for områderne tro, eksistens, kristendom, etik

og filosofi. Forlaget Multivers beskæftiger sig med ”et bredt udsnit af faglige og litterære emner, på tværs af politiske skel og med såvel kulturbevarende som kulturforændrende dagsordener”.

Forlaget 28B udgiver udelukkende ”fortællinger fra virkeligheden” gennem et begrænset antal biografier, erindringer, kulturhistorie, journalistik og essays. Blandt andet har det udgivet bøger af advokat Knud Foldschack, journalist Aske Munck, samt *Blondinens betragtninger* af Helle Thorning Schmidt og *Bøssernes danmarkshistorie* af Lars Henriksen og Chantal Al Arab.

Muusmann forlag fokuserer ligeledes på faglitterære udgivelser og har profileret sig på bøger inden for emner som livsstil, familieliv, økonomi, mad og vin, sundhed og motion, samt hobby og håndværk.

Forlaget Vandkunsten fokuserer i deres faglitterære udgivelser bl.a. på religion, essays og rejsebeskrivelser og har samtidig et stort fokus på boghåndværket.

Forlaget SPRING udgiver videnskabelige udgivelser, men blandt dem er en række monografier og antologier, der også henvender sig til et bredere publikum.

Informations Forlag og Kristelig Dagblads Forlag lægger sig i deres udgivelsesprofiler op ad deres respektive dagblades prioriteringer, således at sidstnævnte udgiver ”fag- og kulturlitterære bøger inden for områderne tro, etik og eksistens til det brede marked”³, mens Informations Forlag udgiver ”idéhistorisk, filosofisk og samfundsdebatteerende faglitteratur til det brede marked”, og deres bøger ”bringer forskere, tænkere og formidlere i spil, der skubber til de vigtigste samfundsdiskussioner”⁴, ifølge forlaget selv. Størstedelen af forlagets udgivelser er oversættelser af internationale intellektuelle monografier, men der udgives også bøger skrevet af avisens egne journalister såsom *Naturvidenskaben genfortalt* af Mikkel Vuorela og Johanne Pontoppidan Tuxen, som af forlaget beskrives som en ”entusiastisk og levende indføring i naturens komplicerede sammenhænge” og *Med fortællingen går jeg i døden* af Peter Nielsen, som ”afdækker et Europa i krise og forandring” gennem en række essays om udvalgte litterære værker.

DJØFs Forlag udgiver i tillæg til bøger rettet mod studerende en række samfundsvidenskabelige bøger, der er rettet mod et alment publikum, mens forlaget U Press præsenterer sig som ”Danmarks uafhængige uni-versitetsforlag, åbent for de ypperste hoveder fra ethvert akademisk miljø, ikke underkastet nogen bestemt uddannelsesinstitutions økonomiske interesser, og forlaget betjener heller ingen politisk myndighed”, som U Press skriver på deres hjemmeside.

Mens mange forlag har kontorer i København, er der et udvalg af små og mellemstore forlag, der befinder sig andre steder i det danske landskab, og for nogle har dette en indflydelse på deres placering på bogmarkedet. Forlaget Hovedland har rod i Aarhus og er nu baseret i Gjern, og skriver om sig selv, at deres ambition er at være i opposition til den centraliserede elite i København og ”at være en respektløs og væsentlig udbyder af informationer og litterære værdier – kvalificeret underholdning og tidssvarende kritik af det moderne og postmoderne samfund”. Det sker gennem udgivelser på områder som sundhed, økonomi, bæredygtighed og ulighed.

Forlaget Klim, der ligeledes er baseret i Aarhus, har en intellektuel profil og udgiver i alt omkring 60 titler årligt, hvoraf 30 er faglitterære bøger inden for psykologi, filosofi, sociologi og organisationsteori, kulturhistorie og -teori. I 2021 havde forlaget succes med bogen *Stum tvang* af filosofen Søren Mau, som fik megen omtale i dagbladene, gode anmeldelser og skabte stor debat.

Det Roskilde-baserede forlag Batzer & Co udgiver et begrænset antal introduktioner til forfatterskaber samt kulturlitteratur, men disse udgivelser er undtagelser i et program, der ellers fokuserer på skønlitteratur.

Forlaget Mellemgaard base i Odense og ”satser bredt” på bl.a. biografier, hobbybøger og anden faglitteratur og et udvalg af skønlitterære genrer og ”kan godt lide den personlige vinkel”.

Blandt de små forlag findes desuden forlag som Jensen & Dalgaard, Byens Forlag, Forlaget Modtryk og Forlaget Indblik som udgiver et mindre antal faglitterære titler årligt som en del af deres program.

NYE FORLAG UDGIVER NONFIKTION

Mens nyetablerede forlag som Gladiator og Gutkind overvejende udgiver skønlitteratur, med få undtagelser, er der andre nye forlag der også udgiver nonfiktion. Charlotte Jørgensens forlag Grif, som udgav sin første bog i 2018, begyndte med udelukkende skønlitterære værker, men har nu udgivet faglitterære bøger som *F-ordet* af debattør Sanne Søndergaard, *En håndfuld grus i andedammen* af Jens Smærup Sørensen og *Nu taler jeg* af Rikke Viemose.

I 2019 blev Grønningen 1 grundlagt, forlaget udgiver omkring 20 bøger årligt og har et bredt udgivelsesprogram inden for både skøn- og faglitteratur.

Forlaget Alpha, der blev etableret i 2019 som en del af svenske Bonnier Books, udgiver ”enkelte, håndplukkede non-fiktionstitler, der kan noget specielt på deres felt”⁵, ifølge forlaget selv. Indtil videre har det bl.a.

³ <https://forlag.kristeligt-dagblad.dk/om-forlaget>

⁴ <https://butik.information.dk/collections/boger>

været Timm Vladimirs kogebøger, *Strik på budget* af Kristine Sloth og *Breve til Livet* af Ditte Giese og Anne Sofie Allarp.

OPGRADERING AF NONFIKTION

Flere forlag har styrket deres faglitterære redaktioner de seneste år. På People's har man i 2022 ansat to nye redaktører med ansvar fortællinger om den virkelige verden "for at styrke forlagets fokus på journalistiske historier baseret på virkelige hændelser". Mens man på Gyldendal har ansat journalist Lise Rønne som redaktør i afdelingen for nonfiktion. Også Politikens Forlag har hyret to nye redaktører til deres redaktion for nonfiktion, nemlig Danni Travn og Amalie Langballe.

Ligeledes meldte Lindhardt & Ringhof i 2022 ud, at de ville styrke deres afdeling for nonfiktion ved at hyre tre nye redaktører, der kan arbejde med det stigende antal af faglitterære bøger, de har planlagt, som direktør for nonfiktion Trine Ravn siger til Bog-Markedet.

"Vi har også en ambitiøs plan for vores vækst de næste år, som kræver, at vi får flere hænder til at løfte de mange ekstra forfatterskaber og titler, vi har på vej. Det bliver i første omgang med fokus på historie, politik/journalistik samt livsstil/kunst, at vi skal ud og finde nye kolleger til det fantastiske hold, vi allerede er i dag".

Forlaget har en bred profil, og udgiver blandt andet populære kogebøger af Ottolenghi, Jamie Oliver og Claus Meyer men også den journalistiske bog *Sygeplejersken* af Kristian Corfixen og biografien *Der er antal på alt* om Lars Høgh.

Gads Forlag slog i marts 2022 en stilling op som redaktør til udgivelser inden for politik, samfund og debat. Ifølge Henrik Sebro, der er redaktionschef for nonfiktion, så er stillingen udtryk for, at de i en år-række har udvidet området og gerne vil udgive endnu flere værker, der bidrager til den offentlige samtale. Sigge Winther Nielsens bog *Entreprenørstaten*, som Gads Forlag udgav i 2021, nævner Henrik Sebro som et eksempel på et væsentligt faglitterært værk, der satte dagsorden og prægede debatten. Den type udgivelse vil de gerne udgive flere af fremover.

"De ligger fint i forlængelse af det, som traditionelt har været vores stærkeste område nemlig historie. Det er mange bøger, der har et ben i begge lejre", siger Sebro.

---

⁵⁾ <https://alphaforlag.dk/om-alpha/>

Coronapandemiens lange perioder med nedlukning af samfundet kan aflæses tydeligt i statistikkerne over danskernes læsevaner, og det har blandt andet betydet, at flere er begyndt at læse og lytte til bøger digitalt. Dette har dog i mindre grad været tilfældet for faglitteraturen, hvor der kun er sket en stigning i det digitale salgs andel af omsætningen på 1 pct. fra 2019 til 2020, ifølge Danske Forlags Årsstatistik 2020.

2. DIGITALISERINGENS BETYDNING FOR FAGLITTERATUREN

TENDENSER INDEN FOR DIGITALE UDGIVELSER

Væksten inden for digitale bøger har været stor de seneste år, og en række nye streamingtjenester såsom BookBeat, Saxo Premium, Chapter, Podimo, Nextory, Tales og Mofibo er blevet lanceret.

I en årrække har forlagene udgivet en lang række ældre titler fra deres bagkatalog, og i dag udgiver mange forlag løbende deres nye bøger både digitalt og på print nogenlunde samtidig. Ser man på produktionstallet for e-bøger, finder man for både faglitteratur og skønlitteratur en stigning for andet år i træk, ifølge Bogpanelets årsrapport 2021.

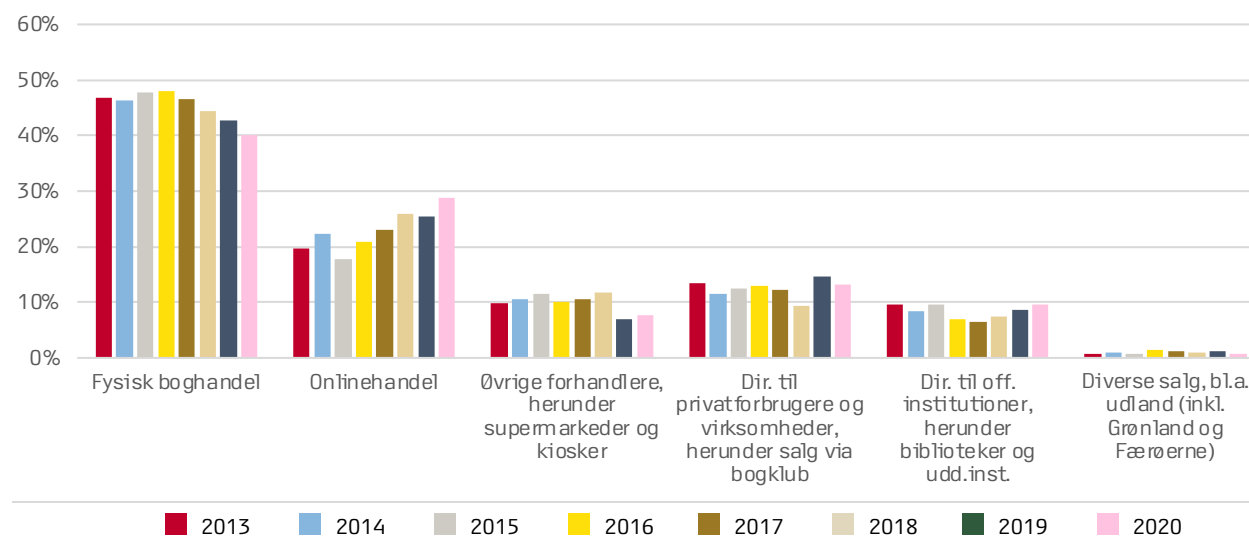
Flere faglitterære titler bliver udgivet digitalt, og tallet har været stigende siden 2018⁶. Produktionen af lyd-bøger har aldrig været højere med 4.513 titler udgivet

på formatet i 2020. Dog blev der i 2020 stadig udgivet 1.233 færre titler som e-bøger end på tryk. Ifølge Danske Forlags årsstatistik fra 2020 sælges 89,9 pct. af deres medlemmers faglitterære bøger gennem trykt salg, mens kun 10,1 pct. sælges gennem digitalt salg. Til sammenligning er fordelingen for skønlitterære bøger 68,5 pct. for trykt salg og 31,5 pct. i digitalt salg .

Omsætningsandelen for forlagenes digitale salg er siden 2013 kun steget med 9 procentpoint for faglitteratur, som lå på 28,7 pct. af det samlede salg i 2020. Til sammenligning er andelen af det digitale salg af skønlitteratur steget med 22,8 procentpoint fra 2013 til 2020 og udgjorde i 2020 i alt 32,7 pct. af det samlede salg.

Coronapandemiens lange perioder med nedlukning af samfundet kan aflæses tydeligt i statistikkerne over

FIGUR 3.9 OMSÆTNING PÅ FAGLITTERATUR FORDELT EFTER SALGSKANAL

Kilde: Danske Forlags årsstatistik 2013-2020.

danskernes læsevaner, og det har blandt andet betydet, at flere er begyndt at læse og lytte til bøger digitalt. Dette har dog i mindre grad været tilfældet for faglitteraturen, hvor der kun er sket en stigning i det digitale salgs andel af omsætningen på 1 pct. fra 2019 til 2020, ifølge Danske Forlags Årsstatistik 2020. Til sammenligning steg det samme tal for skønlitteratur med 6 pct.

Det er kun hvert tiende faglitterære værk, der blev solgt digitalt i 2020, og her er det særligt selvbiografier

og biografier, der bliver streamet som e-bøger eller lydbøger.

Det kan skyldes flere forhold. På den ene side foretrækker mange at lytte til en god fortælling, som de personlige historier ofte vil tilbyde. På den anden side kan det være svært at overføre nogle typer af fagbøger til lyd, fordi der vil være illustrationer eller grafer, der ikke kan vises, eller fordi den store mængde af faktuelle oplysninger kan være svær for nogle brugere at overskue på lydformatet.

⁶ Ifølge Bogpanelets årsrapport 2021

⁷ https://www.danskeforlag.dk/media/2124/danske-forlags-aarsstatistik-2020_detailtal.pdf

Længden på en faglitterær udgivelse kan også skræmme nogle brugere væk, hvis de klikker på en lydbog og ser, at det vil tage 22 timer, før de er færdige med den. Derfor vil mange måske foretrække en underholdende roman, der tager seks timer at lytte til.

FORSKELLIGE DIGITALE STRATEGIER

På trods af den øgede popularitet er digitaliseringen af litteraturen fortsat et kompliceret spørgsmål for både store og små forlag samt forfattere. En række små forlag samarbejder ikke med nogen streamingtjenester, da de vurderer, at fordelene for dem er begrænsede – eller fordi de ikke ser det som givende eller meningsfuldt for deres udgivelser. Det fremgår eksempelvis af en artikel i Politiken fra januar 2022⁸, hvor flere forlag fortæller om deres fravalg af digitale udgivelser. Blandt de interviewede er OVO press og Jensen & Dalgaard, som begge er små forlag, der udgiver både skøn- og faglitteratur. I artiklen udtaler forlægger ved sidstnævnte forlag, Bjarne Michael Jensen:

”Bøger skal læses på papir. På den måde er vi lidt nogle maskinstormere. Vi har lagt enkelte af vores udgivelser op på Chapter (streamingtjeneste ejet af Gyldendal, red.), fordi det er en forlagsejet tjeneste, og vi gerne ville bakke op i opstartsfasen, men grundlæggende synes vi, at vores bøger, som hører til i den smallere afdeling, hører til på papir. Det er ikke ligesom krimier eller chick lit, som man sagtens kan lytte til i hovedtelefonerne, mens man vasker op. (...) Vi kunne godt se på eReolen, at der er en del udlån af vores ting. På grund af corona. Men vi vil som sagt helst have det ud på papir”.

Økonomi synes dog også at være en væsentlig årsag til mindre forlags fravalg af streamingtjenester. Nogle kritikere argumenterer for, at streaming undergraver det trykte bogsalg, og at forfatterne ikke bliver kompenseret tilstrækkeligt økonomisk, når deres bøger bliver læst eller lyttet til på en streamingtjeneste. Eksempelvis skriver journalist og forfatter Ditte Giese i et indlæg på onlinemediet Heartbeats:

”Som bogudgiver er det kommet bag på mig, at jeg tjener helt ned til tre kroner pr. lytning. Og at aflønningen også kommer an på, hvor meget lytteren lytter af bogen, og om det er en kort eller en lang bog. (...) Det ligner ærligt talt, at det ikke rigtig kan betale sig at udgive lydbøger, da man forærer sit arbejde væk. Den problemstilling har musikerne tumlet med i årevis med digitaliseringen af musik, men de har så i det mindste radioindtægter og koncerter at læne sig op ad. Som forfatter tjener man kun rigtige penge på det fysiske bogsalg, og derfor er det en overvejelse værd slet ikke at udgive på lyd eller at vente et helt eller halvt år med det for at tilskynde det egentlige bogsalg. Man kan argumentere for, at man skal se sit lyd-

bogs-“salg”, altså de mange likes og søde kommentarer, som en slags reklameomtale for bogen. Men man kan jo ikke betale husleje med søde lytterkommentarer”⁹. Ifølge Lærke Jürs, der er kommunikations og PR-ansvarlig for Saxo Premium, mener de hos streamingtjenesten, at der er tale om så forskellige brugssituationer, idet streaming supplerer den trykte bog og kan være med til at give bogen omtale og nå ud til et større publikum – og derved også potentielt bidrage til et større salg af trykte bøger.

Samtidig indkøber bibliotekerne færre fysiske bøger, og derfor kan der være fordele ved at producere udgivelser som lydbøger og e-bøger, da disse er populære på biblioteksplatformen eReolen og har været særligt i fremgang siden 2020 under coronapandemien. Det komplicerer sammenligningen yderligere, at en fysisk bog kan læses mange gange eller lånes ud til andre, uden at man betaler ekstra for det, mens der vil være betaling for hver eneste afspilning af en lydbog eller e-bog, mener de.

”Nogle bøger læser man måske flere gange, men forfatteren bliver kun betalt én gang, hvis det er en fysisk bog, og hvis det er en lydbog, er der betaling for hver eneste gang, bogen høres. Hvis man låner en fysisk bog ud til venner og familie, vil forfatteren ligeledes kun blive betalt for den ene bog, mens der ville være betaling for hver aflytning eller læsning, hvis de samme mennesker hver især streamede bogen”, siger Jürs.

Lærke Jürs påpeger, at gode salgstal også handler om, hvor meget folk taler om bøgerne og anbefaler den til andre, for Saxos store læserundersøgelser viser, at det har stor betydning for valget af en bog, om man får den anbefalet af andre – tilmed lige så stor betydning som kritikernes anmeldelser i dagbladene, idet 38 pct. af respondenterne sagde, at de læser bøger, de har fået anbefalet af folk i deres omgangskreds, mens lige så mange baserede deres bogvalg på anmeldernes dom. Derfor tror Saxo også på, at jo flere der læser en bog uanset format, jo mere snak vil der komme, og dermed tiltrække nye læsere.

Spørgsmålet om, hvorvidt streaming af digitale bøger underminerer salget af trykte bøger, er svært at afgøre, fordi man ikke kan måle, hvor mange fysiske bøger man kunne have solgt, hvis bogen ikke havde været tilgængelig til streaming. Og hos Saxo tror de ikke på, at folk nødvendigvis vil gå ud i en boghandel og købe en bestemt bog, hvis de ikke kan finde den som lydbog eller e-bog.

Derimod vil man snarere finde en anden bog man kan streame, mener Jürs. Streaming er en anden måde at bruge litteratur på, og vi vælger også litteratur ud fra hvilket format, vi gerne vil læse. Nogle vil eksempelvis

⁸ Kjær, Birgitte: Du kan ikke streame Sebastian Nathans roste debut. Små forlag vil nemlig ikke udgive deres bøger på streamingtjenester. Politiken, 8. Januar 2022

⁹ <https://heartbeats.dk/morgenbeats-stigningen-i-lydboeger-er-ikke-godt-for-forfatterne/>

være mere tilbøjelige til at vælge en fagbog, hvis de skal høre en lydbog, end hvis de skulle læse en fysisk bog. Kunderne vil derfor ikke nødvendigvis gå ud og købe en fysisk fagbog, som de gerne vil streame som lydbog. Det er meget forskelligt forbrug, og derfor handler det også om, hvilken situation man sidder i som læser, og hvordan man foretrækker at læse eller lytte til de forskellige genrer.

”Vi bruger det anderledes og i andre situationer, streaming åbner op for flere læsesituationer, end vi kan med den fysiske bog. Vi har en klar formodning om, at streaming af lydbøger vil stige nu, fordi folk vil bevæge sig mere rundt fra a til b, pendle til arbejde, transport til sport og sociale møder”, siger Jürs.

Hos Saxo Premium fungerer det sådan, at der laves streamingaftaler med forlagene baseret på det samlede katalog af titler, der bliver frigivet til streaming. Der forhandles derfor ikke på titelniveau men på de samlede udgivelser, hvor der laves en afregningsaftale. Brugeren betaler for et medlemskab hos Saxo, som så afregner med forlaget, der betaler deres forfattere, for hvad der er læst eller lyttet.

I begyndelsen af 2022 var der 115 forlag, der leverede til Saxo. Nogle forlag har blot en aftale om, at deres bøger er tilgængelige, mens andre forlag indgår i større kommercielle samarbejder.

De fleste forlag udgiver deres bøger i forskellige udgaver samtidig, altså både trykt og digitalt. Der er dog forskel på, om forlagene vil lægge deres bøger ud til streaming samtidig med at styksalget begynder.

Mofibo startede som de første deres service i 2013, og da streaming stadig er relativt nyt i Danmark, er dette et omdiskuteret spørgsmål, der ikke har noget objektivt svar. Mens indtjeningen fra streamingplatformene er lavere end indtjeningen fra styksalget, som det er nu, er det uvist, hvilken effekt det har, at flere mennesker læser eller lytter til en bog, og hvorvidt det har direkte indflydelse på det fysiske bogsalg.

Samtidig er der meget forskellige holdninger til det både blandt forlagene og forfatterne. Strategierne for de enkelte udgivelser er ofte baseret på en blanding mellem forskellige afvejninger.

Nogle få forlag holder enkelte udgivelser tilbage, såkaldte holdbacks, hvor man måske venter en måned eller et halvt år efter den trykte bog er udkommet med at frigive den til streaming. Det kan være af hensyn til forfatteren eller ud fra en tanke om, at man vil kunne sælge flere fysiske bøger ved, at den ikke er tilgængelig som streaming.

Politikens Forlag udgiver eksempelvis næsten al faglitteratur digitalt, medmindre det er decideret opskriftsbøger. Mens nogle biografier klarer sig mindre godt på print, så bliver de til gengæld streamet i store tal, og derfor sker der nogle forskydninger i salget.

”Det der har været det positive ved den udvikling er, at det kommer oven på det trykte salg, når en bog er kommet ud på print i efteråret, holder vi den typisk lidt tilbage, før den kommer ud i streaming nogle måneder efter. Markedet er sådan, at bøgerne har et liv i boghandlen de første tre måneder, og så bliver de streamet efterfølgende. Betalingen til forfatteren og forlaget mindre, men der får vi så en længere hale på indtjeningen, som minder om det, man får fra biblioteksafgiften, at der hvert år kommer et beløb, som ikke er kæmpestort, men giver en ekstra indtjening og kan blive ved med at komme i lang tid”, siger Kim Hundevadt fra Politikens Forlag.

UDGIVELSER PÅ BIBLIOTEKSPLATFORMEN EREOLEN

Det er i løbet af de seneste år blevet langt mere populært at låne bøger gennem folkebibliotekernes digitale tjeneste eReolen. Således steg udlånet af af lyd- og e-bøger i perioden fra 2014 til 2021 fra 1,6 mio. til 8,2 mio. Stigningen i det digitale udlån var størst i perioden mellem 2019 og 2020, hvor udlånet steg med 2,1 mio., hvilket delvist skyldtes nedlukningen af samfundet på grund af covid-19-pandemien, der betød at adgangen til de fysiske biblioteker blev stærkt begrænset¹⁰. Dette kan blandt andet ses på antallet af lånere, der brugte henholdsvis det digitale og det fysiske bibliotek. I første kvartal af 2020, altså inden nedlukningerne, var der 28 pct. der lånte bøger digitalt og 58 pct. der lånte på det fysiske bibliotek, mens der i 2021 var 40 pct. af brugerne, der lånte digitalt og 39 pct. der brugte det fysiske bibliotek. De resterende 20 pct. benyttede sig af begge løsninger, ifølge tal fra Danmarks Statistik.

I Gyldendals årsrapporter kan man følge en proces, hvor forlaget gennem en årrække har afprøvet forskellige modeller for samarbejde med bibliotekerne omkring deres digitale platform eReolen. Denne proces begyndte i 2010, hvor forlaget deltog i en projektgruppe, som skulle ”teste perspektiverne i et bibliotekstilbud på den digitale platform”. Siden eReolen blev lanceret i 2011 har der dog været skiftene modeller og meget varierende grader af samarbejde mellem biblioteker og forlag og fra 2013 til 2015 var forlaget helt ude af samarbejdet, ligesom flere af de større forlag gjorde det samme, da de ikke kunne enes om en forretningsmodel. Denne proces giver et godt billede af, hvor kompliceret digitaliseringen har været – og stadig er – for forlagene. Nogle af de spørgsmål, der har været, har drejet sig om, hvorvidt e-bøger og lydbøger på bibliotekets platform stod i vejen for en udvikling af det

¹⁰ <https://www.dst.dk/Site/Dst/Udgivelser/nyt/GetPdf.aspx?cid=36424>

kommercielle digitale marked for forlagene. Andre spørgsmål har drejet sig om, hvor mange titler fra forlagenes bagkataloger, man skulle digitalisere – og hvor længe der skal gå mellem en bog bliver udgivet, og at den bliver tilgængelig på eReolen. De to sidstnævnte problematikker gælder også i forhold til de kommercielle streamingplatforme.

”Der sker en tektonisk forskydning inden for genrerne, hvor flere blandinger og hybrider dukker op. Vi ser en øget vægt på det narrative i faglitteraturen, hvor man prøver at tilnærme sig en læserattraktion, fordi man ved, at folk gerne vil have spænding, når de læser”

Niels D. Lund, lektor emeritus ved Københavns Universitet

3. UDVIKLINGEN INDEN FOR DE FAGLITTERÆRE GENRER

Faglitteratur indeholder flere genrer, såsom håndbøger, journalistiske fortællinger, politiske debatbøger, biografier, selvbiografier, nogle typer essaysamlinger, rejseskildringer med mere.

Fordi grænserne for genrerne er flydende, og bredden inden for faglitterære udgivelser er så stor, kan det være en udfordring at definere, hvad dansk faglitteratur er. Således skriver Forfatterforeningens faglitterære gruppes styrelse (F-styrelsen), at spørgsmål omkring genrens karakteristik og status er til stadig overvejelse og diskussion i et forsøg på bedre at forstå, hvad det vil sige at være faglitterær forfatter i dag:

”F-styrelsen har i de seneste år været optaget af en række principielle spørgsmål omkring faglitteratur. Hvad kendetegner faglitteratur, hvordan er forholdet mellem faglitteratur og fiktion, og er en ghostwriter en rigtig forfatter? Kan faglitteratur være kunst, eller er den blot godt håndværk? Eller er faglitteraturen begge dele – kunsthåndværk?”, skriver de på deres hjemmeside i 2019.

Disse spørgsmål skyldes ikke kun genrens store bredde men også, at der i de seneste årti har været en stor udvikling på området, ikke mindst på grund af den stigende digitalisering, der har betydet, at håndbøger og leksika i høj grad er blevet udkonkurreret af onlineleksika, wikipedia og YouTube-videoer. Samtidig har danskernes medievaner ændret sig, og udbuddet af underholdning er blevet større i kraft af bl.a. streamingtjenester som HBO og Netflix, sociale medier og et stadigt stigende udvalg af podcasts.

Politikens Forlag er et eksempel på et forlag, der i høj grad har kunne mærke denne udvikling. Forlaget begyndte sin forretning med at udgive håndbøger og opslagsværker såsom *Hvad kan jeg blive?* og *Turen går til*. Det gav en god omsætning, indtil markedet i løbet af et enkelt årti ændrede sig radikalt, og læserne begyndte at kunne finde information om alting på internettet. På den baggrund blev det i 2006 besluttet, at man skulle have et bredere forlag, hvilket betød, at der for første gang skulle udgives skønlitteratur, og at der samtidig skete en omkalfatring af fagbogsområdet med et større fokus på biografier og journalistiske bøger.

Også hos Gyldendal har man foretaget omfattende ændringer inden for fagbogsudgivelserne efter samme mønster, og det der tidligere hed Fakta er i dag delt op i to redaktionelle afdelinger, der kaldes Nonfiktion Kultur og Nonfiktion Liv, som i dag har meget større fokus på at skabe fortællende bøger.

Formidling gennem narrativer er en af de to store tendenser, som kan ses inden for de nyere faglitterære udgivelser. Den anden er en tydelig afsender på udgivelserne, som eksempelvis kan være en kendt person, der har et stærkt brand inden for området i forvejen, eller en person der kan føre læseren gennem stoffet.

NARRATIV NONFIKTION

Der findes endnu ingen konsensus for en dansk betegnelse for den genre, der på engelsk kaldes *narrative nonfiction* eller *creative nonfiction*. Mens nogle anvender begrebet *dokumentarisk fortælling*, benytter andre *narrativ nonfiction*, hvilket er det begreb, der vil blive brugt i denne rapport.

Ifølge Niels D. Lund, der er lektor emeritus ved Københavns Universitet og har forsket i faglitteraturens udvikling, er der inden for de seneste tyve år sket en udvikling, hvor skellene mellem fag- og skønlitteratur er blevet opblødt, og der er kommet flere hybridudgivelser. På den ene side er der inden for skønlitteraturen udgivet flere bøger, der bygger på virkelige erfaringer eller begivenheder inden for genrer som autofiktion, erindring og exofiktion. På den anden side ser man, at faglitteraturen i højere grad bruger narrative greb og fortællemodeller, som man kender fra skønlitteraturen.

”Der sker en tektonisk forskydning inden for genrerne, hvor flere blandinger og hybrider dukker op. Vi ser en øget vægt på det narrative i faglitteraturen, hvor man prøver at tilnærme sig en læserattraktion, fordi man ved, at folk gerne vil have spænding, når de læser,” siger Lund.

Michael Jannerup, der er forlagschef for nonfiktion kultur på Gyldendal, fremhæver, at arbejdet med at skabe fortællinger er essentielt for forlagets faglitterære udgivelser. Hvor biografier og selvbiografier tidligere beskrev protagonistens liv ”fra vugge til krukke”, altså enten fra barndommen eller karrierens begyndelse til døden eller karrierens afslutning, har forlaget de seneste år benyttet mere utraditionelle fortællestrukturer. Forud for selve skriveprocessen afholdes møder, hvor fortælleformen bliver diskuteret og lagt fast. Frem for at beskrive hele personens livshistorie kronologisk, kan en biografi finde sted henover ét afgørende år i vedkommendes liv, eller den kan blive struktureret omkring et tema, der har været dominerende for personens karriere eller livserfaringer.

Dette fokus på fortællingen finder man ligeledes på Politikens Forlag. Som eksempler nævner Kim Hundevadt, der er forlagschef for Nonfiktion, faglitterære forfattere som Tom Buk-Swienty, Jens Andersen og Lone Frank, som skriver fagbøger og gør brug af greb, der kendes bedst fra skønlitteraturen.

”Det narrative fylder mere i udgivelserne. Det er nøglen til at få læserens opmærksomhed i dag, at man arbejder med det narrative. Både i journalistiske bøger og i biografier arbejder vi meget med fortællingen i samarbejde mellem forfatteren og redaktøren, hvor vi gør brug af redskaber, som man også kender fra den fortællende journalistik,” fortæller Hundevadt.

”Greb fra skønlitteraturen, som er blevet brugt i new journalism og fortællende journalistik, bliver nu i højere grad brugt i faglitteraturen. Vi arbejder med at skrive scenisk, opbygge karakterer og spændingsniveau og bruge cliffhangers, dialog, indre monolog og andre redskaber til at skabe udvikling i en bog”.

Lone Frank, der er ph.d. i neurobiologi og videnskabsjournalist på Weekendavisen, har skrevet fem faglitterære bøger, som alle trækker på skønlitterære greb i deres formidling af videnskabelige områder som arvemasse, hjernestimulation og kærlighedens natur. I et interview med Weekendavisen i forbindelse med, at hendes bog *Mit smukke genom* blev udvalgt som en af de ti vigtigste faglitterære udgivelser i Norden, udtaler Frank, at nonfiktion har potentiale til at rykke de store dagsordner og præge samfundet, men at genren ikke værdsættes nok i Danmark.

”Det danske udtryk ’faglitteratur’ irriterer mig lidt. De bøger, jeg skriver, vil jeg hellere kalde ’litterær nonfiktion’ – det håber jeg i hvert fald, at man kan kalde dem”, siger Frank.

”Hvis man er interesseret i indholdet alene, kunne man nøjes med at læse artikler fra tidsskrifter som *Science* og *Nature*. Men jeg ser på det, som man ser på en roman; nu har jeg det her stof, og det skal ud på den fedest mulige måde.”

Inden for narrativ nonfiktion fylder de journalistiske bøger også en del. Her kan nævnes Mads Brüggers *11.11.11*, Magnus Boding Hansens *Djæveln sover aldrig* eller Camilla Stockmann og Janus Køster-Rasmussens *Bullshit*, som vandt Cavling-prisen i 2018.

PERSONLIG AFSENDER

Kim Hundevadt fremhæver desuden den personlige afsender som en væsentlig ændring i forlagets udgivelser. Emnerne for udgivelserne har ikke ændret sig markant, mener han. Forlaget udgiver nogenlunde samme antal kagebøger, havebøger, biografier med

mere. Forandringen består i, at der næsten altid vil være en personlig afsender på en bog i dag uanset tema og genre. Derfor vil de eksempelvis ikke blot udgive en bog om brød eller kager uden afsender, men det vil være personen bag den populære online madblog *Valdemarsro*, der udgiver en bog om brød eller kager, ligesom det er journalist Puk Damsgaard, som er kendt som mellemøstkorrespondent fra DR, der udgiver bøger om udviklingen i Mellemøsten, idet hun i forvejen har et stort publikum og samtidig er en meget dygtig formidler.

”For 20 år siden kunne du godt have en klassisk bog om Mellemøsten, der beskæftigede sig med de politiske forhold, men nu vil du som læser gerne have, at der er en personlig formidler i den fortælling, som tager dig med gennem historien. Hun skygger ikke for de mennesker, hun skriver om, men hun er til stede, og man oplever det personlige nærvær. Det er et redskab til at fortælle en historie om Mellemøsten”, siger Hundevadt.

Samtidig understreger han, at bogen giver mulighed for at udfolde de historier, som en udenrigskorrespondent kun kan fortælle i kort form på tv, radio og i nyhedsartikler, i et langt større format, hvor der også er plads til nuancer og perspektiver i historierne, så læseren får en større forståelse for emnerne.

Men det er ikke kun inden for politik og internationale samfundsforhold, at den personlige afsender har vundet frem. Også inden for livsstil, håndværk og kagebøger er der sket samme udvikling:

”Tidligere udgav vi Politikens salatbog. Nu kræver det, at der er en personlig afsender på den type bog, så det nu er en kok, en instagrammer, en influencer, der er afsender. Folk vil stadig gerne have en vinbog, en kagebog eller en rejsebog, men det er ikke opslagsværker længere, det er med en personlig vinkel. Det er det, der er forskellen. I dag vil det være en person, som folk har tillid til og kender i forvejen.”

Samme billede tegner sig hos Gyldendal og mange af de øvrige forlag, hvor der ofte vil være en kendt personlighed bag udgivelser både inden for livsstil, hobby og kulturlitteratur.

BIOGRAFIER, SELVBIOGRAFIER OG ERINDRINGER

Grænserne mellem de forskellige typer af livsskildringer er flydende, og denne udviskning af skellene er blevet endnu større de seneste år. Samtidig er der i de seneste år sket en opblomstring af selvbiografiske bøger, som har relativt unge kvinder som afsender. Her kan nævnes tv-vært Petra Nagels *Ting, jeg har lært, da det var for sent* fra 2021, som er en personlig fortælling om at blive voksen, tv-vært Sofie Lindes *Fårking gravid* fra 2021, eller Iben Hjejle og Signe

Lindkvists bog *Er der en voksen til stede?* fra 2020, som ligeledes handler om at blive voksen og ligesom de to andre bøger er udgivet på Lindhardt & Ringhof. I samme genre kan nævnes Sofie Lassen-Kahlkes *Ramt – 39 historier om at fylde 40* og Annette Heicks *Datteren*, som begge er udgivet i 2021 på Gyldendal. Også nogle af Hella Joofs meget populære bøger kan placeres i denne genre, da de trækker på personlige erfaringer og bruger dem til at understrege en pointe på ofte humoristisk facon.

Den mere klassiske biografi, der giver indblik i en ældre eller afdød persons livshistorie og/eller karriere, er fortsat populær både hos forlagene og blandt læserne, men dens form har ændret sig fra den klassisk kronologiske til en mere narrativt fortalt beretning, som beskrevet ovenfor. Mangfoldigheden er stor inden for denne genre, hvor biografier om sportsstjerner, de kongelige og skuespillere stadig er populære, men der også er plads til udgivelser som JOK om Jens Otto Krag, Virusdetektiven om virolog Thea Kølsen Fischer, Amdi og Tvind om Mogens Amdi Petersen og Ritt Bjerregaards erindringer i flere bind.

BØGER MED SUBSTANS

I artiklen *How the brainy book became a publishing phenomenon* fra 2018 beskrev den britiske avis The Guardian, hvordan den såkaldt kloge bog havde fået en pludselig og uforudset succes. Eksemplet var den populærvidenskabelige bog *Sapiens*, skrevet af den israelske historiker Yuval Noah Harari, som blev udgivet første gang i 2014, solgte langt over forventning og er blevet ved med at sælge i flere år efter. Bogens succes er bemærkelsesværdig men samtidig et udtryk for en større tendens; nemlig en stigende efterspørgsel på intelligente faglitterære bøger om videnskab, historie eller sociologiske emner – sommetider er der endda tale om ældre udgivelser, som pludselig får succes blandt læserne. Ifølge The Guardian kan tendensen skyldes, at de seneste år har været uforudsigelige og politisk tumultariske, at vi står over for uoverskuelige problemer som flygtningekrise og klimaforandringer, og derfor vender os mod faglitteraturen for at finde svar. Bogen kan altså være en modsætning til den overflod af uoverskuelige informationer og evige nyhedsstrømme, som møder os på internettet. I Danmark har Hariris to bøger *Sapiens* og *Homo deus* også solgt godt, ligesom Tænkepauser-serien fra Aarhus Universitet har været en enorm succes.

Den analyse deler Michael Jannerup, som mener, at vi er i ”nonfiktionens tid”, fordi den kan tilbyde læserne kvalificerede svar på de dybe kriser, vi som samfund står over for i dag.

”Nonfiktion som genre har forudsætningerne for at svare på de kriser, som hele menneskeden er optaget

af, fordi den giver mulighed for fordybelse og grundighed, som vi ikke finder andre steder.

Jeg tror, vi er ved et punkt, hvor folk efterspørger nonfiktion, fordi det er substansen i vores svar, der hjælper os gennem kriserne”.

Et eksempel fra Gyldendal er Enhedslistens Pelle Dragsted, der har udgivet bogen *Nordisk socialisme om demokratisering af økonomien*, som har solgt langt bedre end forlaget havde forventet.

Hos Saxo kan man også genkende billedet. Lærke Jürs nævner bogen *Gopler ældes baglæns*, der er en populærvidenskabelig bog om aldring skrevet af den unge forsker Nicklas Brendborg og udgivet på forlaget Grønningen 1, som et eksempel på samme tendens.

”Den har ramt en virkelig bred målgruppe. Den har fået flotte anmeldelser og er meget velskrevet. Forlaget har fanget noget i den bog, som har været rigtigt”, siger Jürs.

Gennem årene har en forfatter som Tor Nørretranders formået at nå ud til mange læsere med sine fortællende bøger, hvor han formidler videnskabelige temaer, og netop denne genre har tilsyneladende fået et endnu større publikum de seneste fem til ti år.

POLITISKE BØGER

Politikere har været skriveglade det seneste årti. Ifølge en optælling fra fagbladet *Forfatteren* har hvert femte medlem af Folketinget skrevet en bog¹¹. Fagbladet opdeler bøgerne i fire genrer: visionen eller kampskriftet, debatbogen, lærebogen og erindringerne. Blandt folketingspolitikere der modtager bibliotekspenge finder man bl.a. Henrik Dahl (LA), Marianne Jelved (B), Bertel Haarder (V), Pia Kjærsgaard (DF), Marcus Knuth (C) og Kristian Jensen (V), som alle har skrevet en række bøger inden for flere af disse genrer.

Særligt politikere på venstrefløjen har i de seneste år været særdeles aktive med at sætte ord på deres holdninger¹², blandt flere kan nævnes Mattias Tesfaye (A) med *Kloge hænder og Velkommen Mustafa*, Kaare Dybvad (A) med *Udkantsmyten og De lærdes tyranni*, Pelle Dragsted (Ø) med *Nordiske socialisme*, Ida Auken (A) med *Dansk*, eller Peter Hummelgaard (A) med *Den syge kapitalisme*.

Som medie tilbyder bogen politikerne en platform, hvor de kan udfolde deres holdninger og idéer med flere nuancer, end det er muligt i nyhedsmediernes. Derudover giver en udgivelse opmærksomhed på politikernes egne præmisser, hvilket gør det attraktivt at prioritere. Samtidig er der en anden lydørhed

¹¹ https://danskforfatterforening.dk/wp-content/uploads/2019/12/FORF_4_2019.pdf

¹² <https://www.information.dk/indland/2018/05/socialdemokraterne-skriver-roeven-bukserne-paa-blaa>

over for tanker, der bliver præsenteret i bogform, bemærker Kim Hundevadt, der nævner Lars Løkkes bog, *Befrielsens øjeblik*, som blev skrevet i samarbejde med Kirsten Jacobsen, og formåede at sætte dagsorden med bogens budskab om et nyt samarbejde over midten, da den blev udgivet under valgkampen i 2019.

”Løkke valgte bogformen til at præsentere sit budskab, og valgkampen skiftede retning pga. den udgivelse. Det er interessant, at bogen stadig har den status, at den kan det. Løkke vælger bogen til at præsentere de tanker, og det bliver taget alvorligt på en anden måde, end hvis det havde været i et tv-interview. Det får en højere status”, siger Hundevadt.

Udviklingen inden for de politiske bøger har været udpræget positiv i de senere år, påpeger både Kim Hundevadt, Michael Jannerup samt Informations litteraturredaktør Peter Nielsen. Hvor de politiske udgivelser i 00’erne ofte var polemiske debatbøger, der gik til angreb på en modstander, har udgivelserne i de seneste år fokuseret mere på løsninger og visioner for samfundet.

POPULÆRE TEMAER:

SUNDHED, SURDEJ OG ANDEN VERDENSKRIG

Ser man på de mest populære emner for faglitterære udgivelser, så er der en håndfuld, der går igen gennem de senere år. Her er der særligt tale om bøger om Anden Verdenskrig, biografier og personlige beretninger, ifølge Bogpanelets årsrapport for 2021. Også true crime, sundhed, arbejdsliv, feminisme og klimakrise har været populære emner blandt læserne.

Ifølge Bogpanelets årsrapport for 2021 ses der inden for faglitteraturen en fortsat stor variation i emnerne, der skrives om, mens biografier og personall historie både produceres mest og ligger højest på listen over populære emner.

Hos Saxo kan man i det store datamateriale aflæse, hvilke temaer, der er populære og er i vækst. Det gælder særligt bøger om sundhed, relationer og personlig udvikling, som er de bedst sælgende kategorier. Her vil man finde bøger om motion og parterapi, som er nogle af de mest populære emner blandt fagbøger. Genrernes popularitet ligger meget stabilt med små ændringer på et par procentpoint op eller ned fra år til år. Hvert år laver Saxo en stor læseundersøgelse, hvor de kortlægger brugernes præferencer. I 2021 fik de omkring 10.000 besvarelser og skrev på den baggrund:

”Fælles for årets bestsellere på papir er et princip om nærhed. Vi ser en tendens mod kropslighed og refleksion med en række koge- og livsstilsbøger, som på hver deres måde giver forskrifter på det gode, lange og ikke mindst sunde liv. Desuden er alle forfatterne danske”.

På top ti-listen over de mest populære bøger i fysisk salg fandt man hele otte fagbøger og kun to skønlitterære: **TOP TI OVER FYSISKE BØGER I 2021:**

Forfatter
Bente Klarlund Pedersen
Puk Damsgård Andersen
Chris MacDonald
Hella Joof
Lisa Taddeo
Martin Kongstad
Ann-Christine Hellerup Brandt
Lone Frank
Lars Løkke Rasmussen
Morten Sehested Münster

Kilde: Slots- og Kulturstyrelsens biblioteksafgiftssystem.

Hos Saxo arbejder de aktivt med at aflæse brugernes vaner og interesser, samtidig med at de følger tendenserne i tiden og hvad der sker i samfundet eller er på dagsordenen i medierne for at kunne tilbyde det mest relevante og aktuelle læsestof. Det betyder, at de dagligt analyserer data om brugernes køb, streaming og søgninger og planlægger hjemmeside, app og nyhedsbreve derefter for at ramme brugernes interesse og samtidig forsøge at ”åbne litteraturen op”, som Lærke Jørs forklarer:

”Vi skal inspirere til store læseoplevelser, og for os er det ligegyldigt om det er nyheder eller ældre titler fra ældre titler. Vi ser på, hvad der rører sig ude i verden lige nu, hvad er det, folk taler om og måske vil vide mere om. Det kan være storpolitik, Ukraine og Rusland, Tour de France, håndbold-EM eller andre aktuelle begivenheder”.

Hver dag kommer der en ny liste over, hvilke bøger der er på top tyve over de bedst sælgende, og når de ser den, kan de hurtigt aflæse, hvad der rører sig. Hvis livsstilsekspert Anne Glad anbefaler den feministiske fagbog *Glæden ved skeden* i det populære tv-program *Kender du typen*, kan det eksempelvis hurtigt ses på statistikken.

Efter marts 2020 kunne der observeres tydelige ændringer i danskernes læsevaner, ifølge Saxos data. Deres statistikker gav et billede af, at folk har brugt faglitteraturen til at forsøge at forstå den nye virkelighed på den ene side – og til at få tiden til at gå på en meningsfuld og gnidningsfri måde på den anden, fortæller Lærke Jørs:

”I begyndelsen kunne vi se, at bøger om pest og store epidemier solgte godt. Det var både faktuelle bøger om, hvordan det har været tidligere, men også skønlitteratur, som behandlede epidemitemaer, som pludselig begyndte at ligge på vores bestsellerliste”, siger Jürs.

Efter længere tid med nedlukning af samfundet kunne Saxo konstatere, at bøger om børneopdragelse, parforhold og selvudvikling blev mere populære, og at folk begyndte at købe bøger om, hvordan man kunne motionere og træne derhjemme. På et tidspunkt var det mest brugte søgeord på deres hjemmeside ”surdej”, fordi antallet af surdejsamatørbagere steg eksplosivt, og folk begyndte at dyrke madlavning, husflid og håndarbejde i lang tid højere grad.

”Det var tydeligt på bogsalget, at livet havde fået nogle andre nuancer og problematikker, folk skulle forholde sig til. Man fik frigivet noget tid til netop at dyrke husflid, og bøger om strik har solgt virkelig godt de seneste to år, og næsten konstant ligget på top ti over mest populære søgeord på saxo.com – også om sommeren”, siger Jürs.

Naturbøger om fugle eller vandreture har også solgt særligt godt under coronapandemien. Politikens Forlag udgav en kalender med illustrationer fra deres fuglebog, som blev udsolgt på 14 dage – til boghandlernes forbavselse. Den store interesse for naturtemaer skyldes sandsynligvis en blanding mellem klimakrisen og coronanedlukningens frigivelse af tid til fuglekiggen.

FLERE HISTORIER FRA FORTIDEN

Jes Stein Pedersen, der er litteraturredaktør på Politiken, bemærker også, at der er en stigende interesse for både naturen og det menneskelige ophav gennem eksempelvis arkæologiske bøger, og nævner forfattere som Jeanette Varberg samt Rane og Eske Willerslev, der har formået at formidle deres videnskabelige felter til en bred målgruppe.

”Der udkommer helt anderledes farverige historier om fortiden i de her år, og der er en øget interesse for, hvor vi kommer fra. Vi lever i en periode, hvor de tendenser, som vi lægger vægt på i nutiden, gør, at fortiden skal genbesøges: Med den store debat om køn følger en øget interesse for, hvordan kvinder egentlig havde det for 5000 år siden”, siger Stein.

”Fra at det var gamle mænd med hornbriller, der rendte rundt og kiggede på skeletter, så lever vi i en helt anden tid nu, og det kan man se på den måde, naturen er kommet ind i litteraturen.”

Gads Forlag, der har en stærk tradition for historiske fagbøger, oplever også, at læsernes interesse for området er blevet bredere. Redaktionschef Henrik Sebro

påpeger desuden, at det er blevet mere acceptabelt for skribenter og faghistorikere at skrive bøger, som henvender sig til en bredere offentlighed og er fængende formidlet, hvor det tidligere var ”mindre fint”. Forlaget udgav i 2021 historikeren Erik Gøbbels bog *Under sejl*, der både handler om danske langfarter i sejlskibenes tid, den danske slavehandel og det gods, skibene kom hjem med. Bogen er blevet genoptrykt flere gange og er et eksempel på en generel tendens, forlaget oplever:

”Historie er blevet et felt, der er vokset kraftigt hos os. Vi har set en fremgang i forhold til for 15 år siden, hvor det næsten kunne være lige meget at udgive noget, hvis det ikke handlede om Anden Verdenskrig. Det er et noget bredere felt, man kan sælge bøger om nu. Interessen breder sig over mange perioder, og interessen for ikke mindst Danmarkshistorie er blevet større og bredere, end den har været tidligere”, siger Sebro.

Samtidig nævner Henrik Sebro, at det er blevet sværere at finansiere udgivelserne af oversigtsværker fordi de ikke længere er noget, som alle vil have stående i reolerne. Mange finder informationer på nettet, og det gør det sværere at sælge den type bøger.

”Det gælder for rigtig mange bøger, at uden velvillige fonde, så ville det ikke gå. Mange af bøgerne er baseret på forskning. På rent kommercielle vilkår, ville det se noget anderledes ud. Der er en skønsom blanding, hvor nogle er rent kommercielle og andre er med støtte fra diverse fonde,” siger Sebro.

”Vi har et behov for at blive anerkendt for det slidsomme, og også spændende, arbejde, vi udfører. Men også en anerkendelse af fagbogen og det faglitterære værk, at den absolut har sin berettigelse i et oplyst og demokratisk samfund. Faglitteratur skaber debat, og her er den velredigerede fagbog vores sikkerhed for, at misinformation og fake news ikke breder sig. Eller i det mindste har en troværdig modstemme”

Henrik Poulsen, Formand for Dansk Forfatterforenings faglitterære gruppe

4. FORSKNING OG AKADEMISK FORMIDLING

AKADEMISK FORMIDLING TIL ALMENE LÆSERE

Der er tradition for, at akademikere formidler deres forskning til et alment publikum gennem bøger, der udgives enten på universitetsforlagene eller på de almene forlag. Universitetsforskernes arbejde står på tre ben, som udgøres af forskning og undervisning, der begge er aktiviteter inden for det akademiske miljø, og det tredje ben, som er formidling til en bredere offentlighed.

Aarhus Universitetsforlag er et eksempel på et forlag, som har haft enorm stor succes med at udgive faglitteratur målrettet almene læsere uden for forskningsmiljøerne. Forlaget er bedst kendt for serien *Tænkepauser*, som snart har rundet bog nummer 100 og et samlet oplag på mere end 1,5 million solgte bøger, men udgiver også serien *100 Danmarkshistorier* og *Pædagogisk rækkevidde*, som begge henvender sig til almene læsere. Forlaget producerer desuden en podcast, der hedder *Fagbøger, der giver genlyd*, hvor de formidler faglitterære udgivelser.

Den første bog i serien *Tænkepauser* udkom for første gang i 2012 og i hver bog præsenterer en forsker fra Aarhus Universitet (og fra 2022 også forskere fra andre universiteter) et emne såsom Kærlighed, Myrer, Frihed, Tarmen, Diktatur, Smerte, Reformationen eller Humor. Emnet præsenteres over cirka 60 sider uden akademiske termer og fodnoter og adskiller sig derfor fra den typiske akademiske udgivelse.

Ifølge Søren Mogensen Larsen, der er redaktionschef på Aarhus Universitetsforlag og primært arbejder med *Tænkepauser*, er formidlingen til det almene publikum essentiel for forlaget.

”Meget af det arbejde, som universiteterne og forskerne laver, er skattebetalt, og derfor er det vigtigt at brede den viden ud til den almene befolkning. Jeg tror på, at det er utrolig vigtigt som universitetsforlag at skabe den her forbindelse. Vi er sat i verden for at være en formidlingskanal mellem dem, der ved rigtig meget om en lillebitte del af verden, og dem der gerne vil vide noget om mange forskellige ting, men måske hverken har tid eller lyst til at læse hundredevis af bøger om det samme emne, men gerne vil vide lidt om både myrer, magi og monstre og tarme, tal og tid”, siger Larsen.

Som universitetsforlag vil de gerne vise den almene læser, hvor stor relevans forskningen har for deres liv, og tilbyde dem viden og nuancerede indsigter, så

de er bedre rustet til at forstå og forholde sig til deres omverden. Der udkommer ti nye *Tænkepauser* årligt, og ifølge Larsen skyldes de gode salgstal en kombination af forskernes viden og passion, samt formatets genkendelighed og tilgængelighed.

”Uanset emnet, så ved læseren nogenlunde, hvad han eller hun får, når bogen begynder. Man får gode, konkrete, udfordrende historier med overraskende pointer, med et bredt materiale af eksempler, der både er populærkulturelle og nørdede.”

På trods af seriens succes, er den økonomiske gevinst ved *Tænkepauser* ikke så stor, som man kunne tro, fordi der bruges mange kræfter på redigering af bøgerne. Ofte er hver enkel bog igennem seks-syv redaktionsrunder, hvor der er hundredevis af kommentarer til hver runde og sproget bliver bearbejdet grundigt. Derfor er det en omkostningstung serie, på trods af at formatet er lille, oplyser Larsen.

Gyldendal er et af de almene forlag, der har en stærk tradition for at udgive værker inden for historie, kultur og nordiske studier, og påtager sig stadig denne rolle, selvom værkerne skrevet af akademikere fylder mindre i deres udgivelseskatalog, end det har gjort tidligere. Blandt nyere udgivelser inden for denne kategori kan som eksempler nævnes *Kropskultur* af professor i pædagogik Ove Korsgaard, *Grov konfækt*, som handler om trykkefriheden mellem 1770 og 1773 og er skrevet af forskerne Frederik Stjernfelt, Ulrik Langen og Henrik Horstbøll, eller *Islændingesagaernes verden* og *Oldtidssagaernes verden*, der er oversat og redigeret af Annette Lassen, som er lektor på Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab på Københavns Universitet og docent på Árni Magnússon-instituttet i Island.

Lassen modtog i 2020 Dansk Forfatterforenings faglitterære pris, som uddeles årligt med en prissum på 75.000 kr. til en forfatter, der har formået at formidle et kompliceret stof til et bredt publikum¹³.

”Med sine udgivelser om islændingesagaerne og senest oldtidssagaerne har Annette Lassen fornyet interessen for denne middelalderlitteratur, fordi den gennem hendes fremstilling bliver vedkommende for en moderne læser. Hendes bøger er kendetegnet ved et åbenlyst engagement og fortælleglæde. Hun viderebringer nyeste forskning på en enkel og ligefrem måde”, skrev forfatterforeningen i deres annoncering af vinderen.

¹³ <https://danskforfatterforening.dk/blog/sagaforsker-annette-lassen-modtager-aarets-faglitteraere-pris/>

Annette Lassen værdsætter i høj grad at modtage prisen, da hun håber, det kan skabe større interesse for området, men også fordi det motiverer hende yderligere til at fortsætte formidlingsarbejdet til det brede publikum.

”Det er blevet klart for mig, at, at formidlingen af ens fag er en livsnerve for faget og universiteterne. Jeg tror generelt, at hvis man skaber en interesse for sit område uden for universitetet, så vil det også vende positivt tilbage,” siger Lassen.

KRITIK AF DEN BIBLIOMETRISKE FORSKNINGSINDIKATOR

Lassen har gjort sig mange tanker om at udgive sine formidlingsbøger på dansk, for når man skriver og udgiver på engelsk, kan ens tekster nå ud til et større internationalt publikum, og det vægtes højere i universiteternes Bibliometriske Forskningsindikator (BFI).

Systemet omkring BFI er blevet afviklet som følge af den politiske aftale om basismidler til forskning fra december 2021, men har fungeret siden 2009 og har derfor påvirket forskernes arbejdsliv og prioriteringer. BFI har vægtet engelske udgivelser højere end de danske, hvilket betyder, at universiteterne blev belønnet for et højere antal af engelsksprogede udgivelser blandt deres forskere, som altså har haft et incitament for at formidle på engelsk frem for dansk. Det, mener Lassen, har været problematisk.

”Jeg synes, det er ekstremt vigtigt at udgive på dansk. Hvis jeg kun udgiver på engelsk, så mister jeg – og mit fag – kontakten til det danske samfund. Og det mener jeg er i modstrid med universiteternes rolle i Danmark. Man har som dansk forsker en forpligtelse over for samfundet til at give noget tilbage”.

Udover at hun som forfatter formulerer sig mere levende og præcist på sit modersmål, mener hun også, det er vigtigt, at man ikke anser dansk som ”et lille sprog”, og citerer den tidligere islandske præsident Vigdís Finnbogadóttir, som har sagt, at ”der ikke findes små sprog, der findes kun sprog, der bliver talt af få mennesker”. Det at dansk tales af et lille sprogsamfund globalt set, betyder ikke, at det ikke samtidig er et stort og rigt sprog, mener Lassen, som derfor har valgt at skrive på dansk som udgangspunkt og senere forsøge at få teksterne udgivet på engelsk. Det er en krævende proces, for det er svært at skaffe midler til at få faglitteratur oversat. Det er nogle gange et krav, at man allerede har en aftale med et forlag, men det kan være svært at finde et internationalt forlag, der vil indvilge i at udgive en bog, de ikke kan læse på forhånd.

Det er ikke kun af pligt, at Lassen formidler sit forskningsarbejde til et større alment publikum. Hun oplever også, at det er meget meningsfuldt at møde disse læsere

til de omkring ti foredrag, hun holder årligt. For de fleste faglitterære forfattere gælder det, at foredragsvirksomhed og skrivearbejdet er tæt forbundet, blandt andet fordi det kan være med til at øge kendskabet til bogen og skabe kontakt til læserne.

Der opstår en ”inspirerende glæde”, når Lassen deler sin viden med mennesker, der læser og lytter udelukkende for deres egen interesses skyld. Selvom hun i høj grad værdsætter undervisningen af studerende på universitetet, følges den af en faglig bedømmelse, som ændrer karakteren af udvekslingen. Hun oplever desuden en stor almen interesse for sit felt. Hendes målgruppe er almindelige mennesker med en interesse for litteratur og historie, og når hun skriver, forsøger hun at gøre sproget ”så smidigt, underholdende og tilgængeligt, at en ingeniør i Aalborg vil få lyst til at læse om sagaer i sin fritid”, siger Lassen.

”Det lyder måske absurd, men det er det ikke. De mennesker findes – jeg har mødt dem”.

Kritikken deles af lektor emeritus Niels D. Lund, som mener, det er meget problematisk, at mange forskere i så høj grad formidler deres viden på engelsk. Lund mener, at den dansksprogede formidling af forskning bør prioriteres højere fra statens og universiteternes side, fordi man ellers risikerer, at faglig viden ikke er tilgængelig for den danske befolkning.

”Folkeoplysning, forskningsformidling og populærvidenskab er begreber, som fortjener mere opmærksomhed. Man risikerer domænetab inden for flere fagområder, hvis forskere ophører med at skrive på dansk, for så mister de evnen til at udtrykke deres faglige viden på dansk”, siger Lund.

”Et domænetab vil også lede til et erkendelsestab, for al forskning siger, at man har et mere nuanceret sprog på sit modersmål. Man kan sjældent nå op på samme præcisionsgrad på et andet sprog, så hvis man prioriterer, at teksterne skal være velskrevne og nuancerede, så vil der være et tab, når forskningen skal være på engelsk. Det kan blive et smalt engelsk, der bliver brugt, og på den måde vil der også ske et æstetisk tab”.

I debatindlægget *Fortællingen skal tilbage i historiefaget*, som blev bragt i Politiken i 2012, skrev historiker Ulrik Langen, at den form for formidling, som er blevet belønnet i det akademiske system, nemlig 20 siders engelsksprogede artikler skrevet i et videnskabeligt sprog, begrænser fagets potentiale til at nå ud til mennesker uden for universiteterne og dermed bidrage til den offentlige samtale.

”Hvis vi fortrænger fortællingen som et – fuldt erkendt – grundelement i vores videnskab, begrænser vi vores

fag. Jeg siger ikke, at vi nu skal smide teorierne og den 20-siders engelsksprogede forskningsportionsanretning væk og bare begynde at fortælle historier. På ingen måde. Men jeg siger, at vi i mangfoldighedens, men også i traditionens og den faglige stoltheds navn skal tage fortællingen tilbage. Og jeg holder fast i, at vi skal kunne tale med hinanden og – måske endnu vigtigere – med verden omkring os – ikke kun gennem det nye videnskabsideals former, men også gennem noget for vores fag så grundlæggende som fortællinger.”

Netop Langen har skrevet en række monografier, som også kan læses af almene læsere, blandt andet *Hundemordet i Vimmelskaftet*, *Struensee og Nattens gerninger*, som formidler forskning til en bredere læser-skare og dermed befinder sig i en form for mellemgenre.

Men for yngre akademikere, der er i begyndelsen af deres karriere og i gang med en Ph.d. eller postdoc kan det være sværere at satse på denne type fortællende formidling, da det har været nødvendigt at have fagfællebedømte akademiske artikler i anerkendte tidsskrifter på sit CV for at kunne avancere professionelt på universiteterne. Det betyder, at der har manglet incitamenter til at skrive formidlingsbøger, og at der dermed er udkommet færre almene indføringer.

DET FAGLITTERÆRE FORSKNINGSMILJØ I DANMARK

Mens der på de danske universiteter findes en række professorater inden for litteraturvidenskab, er der i Danmark ingen professorater, der direkte er forpligtet over for faglitteraturen, og forskningen i faglitteratur har ikke på samme måde som den kunstneriske litteratur en naturlig hjemstavn på institutter for Litteraturvidenskab og Nordiske studier. Det betyder ikke, at der ikke findes forskere, der beskæftiger sig med faglitteratur, men de vil ofte være tilknyttet forskningsmiljøer omkring så forskellige fokusområder som retorik, dansk, kommunikation, journalistik, historie og litteraturvidenskab.

Dette kritiseres af Dansk Forfatterforenings faglitterære gruppe, som i flere år har efterspurgt et professorat eller forskningsprojekt inden for faglitteratur. Ifølge gruppens formand Henrik Poulsen vil det kunne styrke genreens omdømme og trivsel samt skabe øget opmærksomhed omkring faglitteraturens rolle i samfundet.

”Der mangler fokuseret forskning i faglitteratur. Der findes en række professorater i litteraturvidenskab, men ingen af dem er specialiseret i faglitteratur, de forsker alle i skønlitteratur. Det ville betyde meget

for den danske faglitteratur, hvis der kom forskning på området, for genren mangler anerkendelse”, siger Poulsen.

Henrik Poulsen mener, at der mangler viden om genreens udvikling, om de forskellige genrer inden for faglitteratur, fagbøgernes position og interaktion med det omgivende samfund samt bedre viden om de faglitterære forfatteres vilkår og arbejdsforhold.

”Vi har et behov for at blive anerkendt for det slid-somme, og også spændende, arbejde, vi udfører. Men også en anerkendelse af fagbogen og det faglitterære værk, at den absolut har sin berettigelse i et oplyst og demokratisk samfund. Faglitteratur skaber debat, og her er den velredigerede fagbog vores sikkerhed for, at misinformation og *fake news* ikke breder sig. Eller i det mindste har en troværdig modstemme”, siger Poulsen.

Billedet af det manglende forskningsmiljø bekræftes af Jack Andersen, der er lektor i kommunikations- og tekstforskning ved Københavns Universitet (KU). Gennem sit arbejde med genreforskning har han nærmet sig faglitteratur som emne og er blevet en del af netværket Nordisk Sakprosa og deres tidsskrift sakprosa.no. I 2017 arrangerede han i samarbejde med forskerne Christine Isager fra KU og Christina Matthiesen, der dengang arbejdede på Dansk institut for Pædagogik og Uddannelse ved Aarhus Universitet (DPU) og nu er ansat ved KU, konferencen *Bemærkelsesværdige sagprosa* i København, som var et forsøg på at samle et forskningsmiljø omkring dansk sagprosa med det formål at ”skabe en systematisk, synlig og sammenhængende dansk sagprosaforskning”. De skrev endvidere i beskrivelsen:

”Arrangementet udgør første tilløb til at igangsætte et grundforskningsprojekt om dansk sagprosa, dens karakter og betydning, samle dette spredte forskningsfelt og stimulere den offentlige opmærksomhed om sagprosaens rolle i vores kultur og udvikle den offentlige bevidsthed om dens rolle i det danske samfund”.

De tre forskeres ansøgning om midler til et grundforskningsprojekt blev ikke imødekommet, hvilket satte deres fælles projekt i bero. Så vidt Jack Andersen ved, er der ikke andre forskere, der har arbejdet videre med lignende projekter siden da. Han beskriver det danske faglitterære forskningsmiljø som ”spredt, porøst og personafhængigt”, idet der ikke er noget samlet miljø eller netværk for forskning i faglitteratur. Der er produceret videnskabelig viden, men den er svær at finde.

Det billede genkender lektor emeritus Niels D. Lund. Han er selv en af de få, der har forsket i faglitteraturens udvikling, og mener at det er ”fuldstændig uforståeligt”

og ”dybt pinligt”, at der er forsket så lidt i faglitteratur i Danmark.

”Det er en undladelsessynd for samtlige litteraturinstitutter i Danmark og for Kulturministeriet, at ingen har taget nogle initiativer i den retning. Der er personer, der har skrevet om genren, men det har været drypvist og uden systematik. De traditionelle faglitterære genrer, som oversigtsbogen, monografien, biografien er der ikke megen forskning i. Det er mærkeligt, at der ikke er nogle fonde, der har taget initiativ til forskningsprojekter”.

Han mener desuden, at der er en generel skævhed mellem fag- og skønlitteraturen, som begynder allerede i gymnasierne, hvor eleverne i danskundervisningen hovedsageligt forholder sig aktivt til skønlitteraturen, som læses, analyseres og diskuteres, mens faglitteraturen blot er til stede gennem de lærebøger, der bliver brugt. Denne tendens er gennemgribende i den danske offentlighed, hvor faglitterære værker får mindre synlighed og anerkendelse end skønlitterære, mener Lund.

”Hvis man ser på den litterære offentlighed, er der samtidig et voldsomt fokus på skønlitterære forfattere. Det er dem, der bliver præmieret, og dem der bliver *hypet* i mediernes. Måske fordi man har en forestilling om, at skønlitteratur er et sublimt udtryk for en nations bevidsthed. Det er sådan en gammel romantisk tankegang”, siger Lund.

DET FAGLITTERÆRE FORSKNINGSMILJØ I NORGE

Når man undersøger faglitteraturens vilkår og status, kan det være givende at se mod Norge, som er sammenligneligt med Danmark på flere områder, idet norsk ligesom dansk er et forholdsvist lille sprogområde. I Norge har man i modsætning til Danmark et akademisk miljø specialiseret i faglitteratur, blandt andet fordi man på Oslo Universitet siden 2005 har haft et professorat i ”sakprosa-forskning” ved Institutt for lingvistiske og nordiske studier ved Det humanistiske fakultet. I denne stilling har professor Johan L. Tønnesen været siden begyndelsen.

Ifølge Forskningsmiljøet Norsk sakprosa, eksisterer der i dag ”et solidt og veletablert miljø for norsk sakprosa-forskning”, som har rødder i to forskningsprojekter. Det første projekt var Norsk Sakprosa, som blev afsluttet i 1998, som var med til at etablere faglitteraturen som forskningsområde i Norge:

”Dette prosjektet bidro sterkt til å synliggjøre norsk sakprosa, altså sakprosa skapt innenfor rammene av

en norsk tekstkultur, som et legitimt og verdifullt vitenskapelig tema. Dette arbeidet bidro til at norsk sakprosa ble å anse som en forskningsgjenstand som kunne studeres på egne premisser som tekst, slik skjønnlitteraturen lenge hadde vært det. Man kan dermed si at prosjektet langt på vei var svært vellykket, da et viktig formål her nettopp var å forsøke å fylle ut det som blant mange tekstforskere ble oppfattet som et stort hull i litteraturhistorien.”¹⁴

Prosjektet blev efterfulgt af endnu et kaldet *Prosjektmiljøet Norsk Sakprosa 2000-2003* og blev ledet af professor i tekstvidenskab Kjell Lars Berge fra Oslo Universitet. Dette projekt byggede videre på arbejdet, som blev afsluttet i 1998, dog med det nye formål at etablere forskningen i faglitteratur ved universiteterne gennem et professorat og faste fag i emnet for de studerende.

Som resultat af dette tiltrådte Johan L. Tønnesen i 2005 som nævnt ved Universitetet i Oslo. Efterfølgende er antropolog og medieforsker Anders Johansen desuden tiltrådt som professor i sakprosa ved Universitetet i Bergen i 2011.

I Norge har de faglitterære forfattere desuden organiseret sig i en separat forening Norsk Faglitterær Forfatter og Oversetterforening (NFFO). Arne Vestbø, der er generalsekretær for NFFO, udtaler, at forskningsmiljøet har stor betydning for anerkendelsen af faglitteratur i det norske samfund.

”Å ha et slikt forskningsmiljø bidrar både til større anerkjennelse av faglitteraturen og at faglitteraturen får en større plass i offentligheten. Det gjør noe med identiteten til både forfattere og forlag, og gjør at faglitteraturen ses på som en integrert del av den litterære institusjonen på en helt annen måte enn tidligere”, siger Vestbø.

”Selv om vi fremdeles ser at skjønnlitteraturen er prioritert høyere fra myndighetenes side, har faglitterære forfattere i økende grad fått respekt for den viktige rollen de har for utvikling av norsk fagspråk og kunnskapssamfunnet. Det gjenstår imidlertid flere kamper før vi kan si oss fornøyd. Så er det selvsagt også slik at våre sakprosaforfattere ikke utfører forskning på oppdrag fra oss som forening. Det vil derfor være noe forskning som er mer relevant for oss en annen.”

I et debatindlæg, som blev trykt i Aftenposten i 2020, udtrykte 44 faglitterære forfattere dog stor utilfredshed med deres vilkår i det norske system. Faglitterære forfattere bliver systematisk dårligere behandlet end deres skønlitterære forfattere, argumenterer de for i indlægget ”Sakprosaens urettferdige kår”¹⁵. Her be-

¹⁴ Kilde: <https://sakprosa.wordpress.com/om-norsk-sakprosa/>

¹⁵ <https://nffo.no/aktuelt/nyheter/sakprosaens-urettferdige-kaar>

skriver de blandt andet, hvordan de får færre biblioteks-point end deres skønlitterære kolleger, og hvordan de oplever at bibliotekernes indkøbsordning er usystematisk og ikke køber anmelderroste faglitterære af anerkendte forfattere.

SVERIGES FØRSTE PROFESSORAT I FAGLITTERATUR

I Sverige blev det første professorat inden for faglitteratur præsenteret gennem et stillingsopslag fra Linnéuniversitetet under betegnelsen ”professor i kreativt skrivande med inriktion mot sakprosa”.

Stillingen er delvist eksternt finansieret med støtte fra forlaget Natur & Kultur, interesseorganisationen Läromedelsförfattarna og det svenske Författarförbundet.

Universitetet skriver i opslaget, at de ”Genom att etablera professuren vill vi synliggöra sakprosa i samhället, skolan och den akademiska världen. Vi ser framför oss att professuren, utifrån sakprosans traditioner och former ska ställa viktiga frågor kring gestaltningens betydelse för sakprosaförfattande, inklusive det stora fältet läromedel.”¹⁶

Formålet med professorat er blandt andet at ”Etablera en miljö om gestaltande sakprosa som förmedlar och förenar ”sanning och stil” med konsten att skriva så att världen lyssnar”, at understøtte udviklingen af svensk-sproget faglitteratur, der kan belyse samtidens globale, komplekse og svære problemstillinger, samt at skabe et nationalt samlingspunkt for aktuelle samtidsdiskussioner om faglitteratur og læremidler.

Stillingen forventes besat efter sommeren 2022 ifølge lektor Anders Åberg fra Linnéuniversitetet.

---

¹⁶ Kilde: <https://www.nok.se/priser-stipendier-stod/stod/linneuniversitetet---sakprosaprofessur/>

”Vi har jo antennerne ude i forhold til, hvad der er tidens varmeste emner. Er det klima? Er det køn? Er det black lives matter og racisme? Værdikrig, religionskritik, islam? Når der sker ting i verden, som nu med Ukraine og Putin, så præger det vores udvælgelse af faglitteratur. Så udvælger vi faglitteratur, der spiller ind i de diskussioner”

Jes Stein Pedersen, litteraturredaktør på Politiken

5. FAGLITTERATURENS VILKÅR OG MODTAGELSE

KUNSTSTØTTE TIL FAGLITTERÆRE UDGIVELSER

Faglitterære forfattere har mulighed for at søge om arbejdslegater fra Statens Kunstfond gennem puljen til litteratur. Dette defineres som udgangspunkt således:

”Legatudvalget for Litteratur giver arbejdslegater til kunstnere, herunder også oversættere og forfattere af faglitteratur, der har en væsentlig tilknytning til den litterære scene i Danmark, og som arbejder med værker, der udgives eller opføres på dansk (...)”

Fra denne pulje tildeles bl.a. midler til ”Forfattere af almen kultur- og faglitteratur for voksne”.

Et eksempel på en faglitterær forfatter, der har modtaget en særligt stor hæder fra udvalget er journalist Puk Damsgård, der i 2018 blev tildelt Statens Kunstfonds livsvarige hædersydelse for formidling af sit arbejde som mellemøstkorrespondent for DR gennem faglitterære bøger, der bruger fortællende greb. Hermed anerkendes hun netop for sit narrative evner inden for nonfiktion.

”Jeg blev meget overrasket, da jeg forleden fik en mail fra Statens Kunstfond. Det havde jeg slet ikke regnet med. Jeg ser nemlig ikke mig selv som kunstner, men jeg forsøger at løfte dokumentarisme til noget litterært i mine bøger - så journalistik og nonfiktion kan blive til litteratur. (...)” sagde Puk Damsgård ifølge Sjællandske medier.

Formanden for Forfatterforeningens faglitterære gruppe Henrik Poulsen mener dog, at mange faglitterære forfattere sandsynligvis afholder sig fra overhovedet at søge om kunststøtte, fordi Statens Kunstfond på deres hjemmeside skriver, at der lægges vægt på *fortællende* faglitteratur, når det skal vurderes, hvem der skal tildeles arbejdslegater. Under emnet ”Sådan vurderes din ansøgning” formuleres det således:

”Særligt for forfattere af almenkulturel faglitteratur: Inden for området almenkulturel faglitteratur vil udvalget prioritere fortællende faglitteratur, og udvalget vil have særligt fokus på formidlingsaspektet.”

Det er Henrik Poulsens indtryk, at mange af deres medlemmer vil afholde sig fra at søge om støtte, fordi de er i tvivl om, hvorvidt deres værker kan defineres som værende fortællende.

Spørger man Dennis Gade Kofod, der er udvalgsleder for Kunstfondens udvalg for litteratur, mener han,

det er ærgerligt, hvis faglitterære forfattere afholder sig fra at søge om støtte, på grund af ordet ’fortællende’, da udvalget støtter et bredt udvalg af faglitteratur. Fra politisk side er det et krav, at værkerne skal have aktuel relevans og være af almenkulturel interesse, hvilket udelukker læremidler og forskningspublikationer fra at få kunststøtte. Derudover har udvalget formuleret nogle principper for vurderingen af ansøgere. Ansøgerne skal demonstrere professionel kunnen, sprogbeherskelse, håndværksmæssig mestring og have sans for komposition, plot, struktur og musikalitet. Ansøgerne bliver vurderet på, om de er i stand til at formidle deres faglige viden, så det bliver en indbydende oplevelse for almene læsere.

”Det skal ikke nødvendigvis være narrativt. Vi prioriterer det, hvis det er der, men hvis man går ind og kigger på tildelingerne, så støtter vi også den mere klassiske faglige formidling, hvor der er styr på håndværket. Nogle forfattere skriver godt om et emne, som vi mangler viden om i samfundet, og så er det ikke afgørende, om det er narrativt fortalt”, siger Kofod.

Udvalgslederen oplyser, at 12,5 pct. af ansøgerne til puljen for litteratur i 2021 var faglitterære forfattere, mens 55 pct. var skønlitterære forfattere. Udvalget tildelte 2,4 mio. kr. i støtte til faglitterære forfattere, og 20,5 mio. kr. til skønlitterære forfattere det år, og uddeler derudover legater til tegneserieskabere og oversættere til og fra dansk.

BIBLIOTEKSPENGE

Bibliotekspenge er en statslig kulturstøtteordning, som udbetales årligt på baggrund af bibliotekernes bestand af de pågældende forfatters bøger. Denne indtægt har stor betydning for mange forfattere, da den er en fast indtægtskilde i en økonomi, der ofte er usikker med store variationer i indtægt.

Bibliotekspenge beregnes ud fra en regnemodel baseret på fire kriterier: Point for litteraturtype, sidetal pr. titel, bestandstal og fordelingsnøgle.

Bestandstallet dækker over antallet af bind, bibliotekerne råder over, mens fordelingsnøglen dækker over antallet af forfattere bag en enkelt udgivelse. En fuld oversigt over beregningsmodellen kan findes på Kulturministeriets hjemmeside¹⁸.

Pointsystemet for litteraturtypen betyder kort fortalt, at man modtager et bestemt antal point per side i en bog baseret på genren. Pointsystemet blev justeret i

¹⁸ <https://silks.dk/bibliotekspenge/beregning>

2002, hvor antallet af point for skønlitterære værker blev hævet fra 1,35 point til 1,7 point. Til sammenligningen gives 6 point per side til lyrik og 1 point per side til faglitteratur.

En lovændring, som blev indført i 2018, betyder at også digitale udgivelser kan modtage midler gennem biblioteksafgiften. Det betyder, at en del af den samlede pulje er øremærket til digitale udgivelser, og at pointsystem dermed også gælder for e-bøger og lyd-bøger¹⁹. Sidstnævnte optælles i minutter, således at der gives 1 point for ½ minut som udgangspunkt, mens der eksempelvis gives 3 point per minut for lyriske lydbøger. Den digitale del af modellen står dog over for en ændring i 2022, der vil betyde, at e-bøger og lydbøger” i videst mulig omfang skal beregnes på samme måde som de fysiske bøger”, ifølge Slots- og Kulturstyrelsen.

Pointsystemet kritiseres af F-styrelsen i Dansk Forfatterforening, da foreningen ikke mener, det er dækkende for den arbejdsbyrde, der ligger i at udarbejde et faglitterært værk, som ofte kræver et stort researcharbejde og rejseudgifter til besøg på arkiver eller historiske steder. Samtidig påpeger Henrik Poulsen, der er formand, at der er sket en effektivisering og centralisering af biblioteksvæsnen, så hvert enkelt bibliotek ikke køber en eksemplar af hver bog, men i stedet låner den fra andre biblioteker. Det betyder, at bestandstallet vil blive lavere, og det samlede resultat af beregningen af bibliotekspengene vil blive lavere. Derfor er indtjeningen gennem bibliotekerne samtidig blevet mindre for forfatterne de seneste år.

ANMELDELSER OG OMTALE

Den faglitterære gruppe i Forfatterforeningen mener, at det er sværere for faglitterære udgivelser at blive anmeldt i dagbladene. Dette indtryk deles af flere af de faglitterære forfattere og forlæggere, der har bidraget til denne rapport.

En af dem er den selvstændige forfatter Ole Steen Hansen, der har skrevet fagbøger til børn og voksne siden 1986 på en række forskellige forlag og vundet Forfatterforeningens Faglitterære Pris i 2019. Han oplever, at en af de største udfordringer som forfatter er at fortælle læserne, at bøgerne udkommer, og at det er blevet endnu sværere med årene. De fleste forfattere får kun begrænset hjælp fra deres forlag, og det er svært at trænge igennem til anmelderne på dagbladene. Ole Steen Hansen udgav i 2021 første bind af værket *Danmarks Flyvehistorie*, som ikke er fortalt samlet siden 1936, men den er ikke blevet anmeldt i nogen af de store aviser.

”Det er svært at være en forfatter i mellemlaget, hvor man ikke er rasende kendt, for man skal være kendt

i forvejen for at blive anmeldt”, siger Hansen.

”Forlagene har generelt kun reklamepenge til dem, der allerede er kendte. Man skal være rigtig glad, hvis man hører til de udvalgte, der kommer i julekatalogerne, i aftenshowet eller får bogen op på reklamer på togstationerne. De fleste må selv forsøge at sprede information om bogen i forskellige grupper på de sociale medier. Jeg møder folk der er dybt interesseret i mine bøger, de har bare ikke opdaget, at de findes”.

I Forfatterforeningens fagblad *Forfatter* fra marts 2022 hedder forsideartiklen *Bogen i avisen*²⁰, og her undersøges det, hvorfor mange forfattere oplever, at det er svært at få omtale og anmeldelser af deres værker, når bogstoffet faktisk er en prioritering og et konkurrenceparameter for aviserne. En væsentlig pointe i artiklen er, at mængden af faglitterære titler har været stigende, og nu er så stor, at det er svært at blive udvalgt blandt de tusindvis af andre titler, der sendes til redaktionerne. Samtidig kan det blive svært at blive udvalgt, hvis man ikke er et etableret navn som forfatter, eller hvis ens bog ikke forholder sig til aktuelle emner. I artiklen siger litteraturredaktør David Jacobsen Turner for Weekendavisens tillæg BØGER om sin prioritering af udgivelser:

”For nogle bøger er en anmeldelse en selvfølge. Det kan være en ny bog af Kaspar Colling Nielsen eller Carsten Jensen. Hvis bagkataloget fra den seneste modtager af Nobelprisen udkommer, eller Henrik Dahl skriver en debatbog, der rammer smask ned i den aktuelle debat. Altså nogle bøger og forfattere med en vis position og et vist niveau er selvskrevne. Og så er der alle dem, der er på vippen, og det er mange.”

Også på Politiken har aktuelle begivenheder og problemstillinger betydning for prioriteringen af udvælgelsen. Ifølge Jes Stein Pedersen, der er litteraturredaktør, prioriterer de faglitteratur, som kan bidrage til samfundsdebatten og kvalificere den offentlige samtale. Det kan være gennem politiske bøger som Pelle Dragstedes *Nordisk Socialisme* eller værker af internationale intellektuelle som Ivan Krastev eller Slavoj Žižek, der præsenterer nye ideer om udviklingen i samfundet.

”Vi har jo antennerne ude i forhold til, hvad der er tidens varmeste emner. Er det klima? Er det køn? Er det *black lives matter* og racisme? Værdikrig, religionskritik, islam? Når der sker ting i verden, som nu med Ukraine og Putin, så præger det vores udvælgelse af faglitteratur. Så udvælger vi faglitteratur, der spiller ind i de diskussioner,” siger Stein.

”Pludselig kan en nørdet bog om atomkraft blive vigtigt, fordi Europa skal omstille sig fra gas, og atomkraft

¹⁹ <https://www.retsinformation.dk/eli/ft/20161XX00521>

²⁰ https://danskforfatterforening.dk/wp-content/uploads/2022/03/Forfatteren_1_2022.pdf

bliver mere relevant. Så samfundsudviklingen afgør også hele tiden, hvilken faglitteratur, vi lægger vægt på.”

Af samme grund kan der være en stor uforudsigelighed i forhold til, hvilke faglitterære emner, der bliver set som relevante på avisredaktionerne. Bøger om pandemier og epidemiologi ville eksempelvis ikke have fået samme omtale i 2019, som de ville få i dag, hvor offentlighedens interesse er blevet vakt gennem coronapandemien.

I Politikens bogtillæg er det desuden lettere for skønlitterære udgivelser at få omtale, ifølge Stein. Selvom det i nogen grad opvejes af, at debatsektionen også behandler en del faglitteratur, så fylder faglitteraturen mindre i avisen end skønlitteraturen. Det forklares dels med, at de skønlitterære felt er nemmere for redaktionen at overskue, og dels med at der blandt læserne findes en større offentlighed, som er interesseret og i stand til at forholde sig til nye udgivelser inden for fiktionsgenrerne. Stein argumenterer for, at der ikke automatisk er en offentlighed omkring de mange emner, som faglitteratur kan handle om. Men at der for skønlitteratur er tusindvis af mennesker, der er uddannet fra litteraturvidenskab og dermed er i stand til at forholde sig til skønlitteratur, ligesom man på højskoler og i gymnasier underviser i litteratur. Derfor er der en anden parathed og nysgerrighed over for, hvad en skønlitterær forfatter kan præstere. Det kræver ikke en særlig baggrundsviden inden for et bestemt emne at kunne vurdere skønlitteratur.

Dybest set er afvejningen af de to litteraturtyper et spørgsmål om at prioritere sine ressourcer, særligt når mængden af udgivelser er så stor, og på Politiken falder denne fordeling altså til skønlitteraturens fordel. Alligevel mener Stein, at avisen formår at anmelde eller omtale de vigtigste faglitterære udgivelser inden for samfundsvidenskaben og humaniora. Én ting indrømmer han dog gerne: nemlig at de naturvidenskabelige udgivelser er blevet forsømt.

”Jeg synes, vi skulle blive bedre til at anmelde naturvidenskabelig litteratur og behandle den kritisk. Det har vi forsømt, og det er en unndladelssynd. Vi er simpelthen nødt til at blive bedre på naturvidenskaben. Også fordi de spiller ind i emner som klima og sygdomme, som er af stor betydning i dag”, siger Stein.

Han mener, det er svært at finde og opdyrke anmeldere, der både har de faglige kompetencer, er velskrivende og har lyst til at udføre det ofte lavtlønnede arbejde som freelanceanmelder ved siden af deres primære virke.

På Dagbladet Information relancerede man i 2018 det tillæg, der nu hedder Informations Bogtillæg. Og her

var det fra begyndelsen en klar intention, at fordelingen mellem fag- og skønlitteratur skulle være nogenlunde lige i forhold til anmeldelser, interviews og omtaler, hvilket i høj grad er lykkedes, mener litteraturredaktør Peter Nielsen. I tillægget udvælges bøger, der taler ind i de områder, avisen i øvrigt prioriterer, som er politik, samfund, økonomi, klima og natur, historie og kulturhistorie, filosofi og litteraturfaglige bøger, mens et nyere fokusområde er religion og teologi.

Det betyder, at bøger om livsstil og biografier om kendte mennesker i høj grad bliver fravalgt. Til gengæld omtaler Information ofte bøger fra de små forlag, som måske ville blive anset som for smalle på andre redaktioner, eller mere akademiske udgivelser, såsom *Den første ghetto* af Garbi Schmidt fra Aarhus Universitetsforlag, *Blixens humor* af Ivan Z. Sørensen fra U Press eller *Salighedens lidenskab* af Steen Tullberg fra forlaget Eksistensen.

Når faglitteraturen er bedst, kan den blandt andet bidrage til den offentlige debat med langt flere nuancer, end det er muligt i kortere formater som kronikker og interviews, og derfor er genren prioriteret højt hos Information, siger Nielsen:

”Den gode faglitteratur kan rumme forslag til, hvordan vi indretter vores samfund, eller belyse historien på en måde, som giver os nye indsigter om nutiden. Al den forskning og det arbejde, der ligger bag faglitteraturen, det er en særlig vidensform, som kan give os ny forståelse af vores samtid og sætte tingene i perspektiv”.

PRISER OG HÆDERSBEVISNINGER

Antallet af litterære priser i Danmark er omfattende og et område i vækst, hvilket er beskrevet af Lars Handesten i artiklen Litteraturpriser i Danmark fra 2020.

Forfatterforeningens faglitterære gruppe uddeler hvert år en pris til Årets Faglitterære Forfatter til en person, der har udmærket sig inden for området. Med prisen følger 75.000 kr.

Det er dog ikke mange priser, der udelukkende kan vindes af faglitterære forfattere.

Blandt de vigtigste priser for faglitteratur findes desuden *Årets historiske bog*, der uddeles af Dansk Historisk Fællesråd, og *H.O Lange-prisen*, der er indstiftet af G.E.C. Gads Fond og Det Kongelige Bibliotek. Sidstnævnte gives til en person, gruppe eller institution, der ”gennem et enkelt værk, et livsværk, et kollektivt værk eller andre formidlingsformer har ydet en frem-

ragende formidlingsindsats i Danmark af dansk eller udenlandsk forskning”²¹.

Selskabets Pris, uddeles hvert andet år af Det Danske Akademi, der medfølger en sum på 20.000 kr. Prisen gives ofte til faglitterære forfattere, og i 2021 blev den tildelt Kirsten Hastrup.

Læsernes Litteraturpris er en af dem, der spænder bredt genremæssigt, og derfor kan vindes af både skønlitteratur og faglitteratur. Det samme gælder *Weekendavisens Bogpris*, som ligeledes kan tildeles faglitterære værker.

Montanas Litteraturpris, der uddeles af Dagbladet Information, kan som udgangspunkt godt vindes af et faglitterært værk, men siden prisen blev etableret i 2006, har dette kun været tilfældet to ud af femten gange, da Peter Øvig vandt i 2007 for *Blekingegadebanden*, og da historiker Pernille Ipsen vandt i 2020 for *Et åbent øjeblik*, der af forlaget beskrives som ”en dokumentarisk fortælling”²². Til Montanas litteraturpris 2021 er syv af de nominerede værker skønlitterære, mens værket *En linje i verden* af fotograf Henrik Saxgren og den skønlitterære forfatter Dorte Nors muligvis befinder sig mellem genrerne og beskrives af forlaget som ”en fortælling” og ”litterære essays”²³.

Kritikerlavet uddeler hvert år *Georg Brandes-prisen* »til fremhævelse af et værk inden for dansk litteraturkritik og -forskning«²⁴. I 2021 blev denne givet til oversætter og lektor i russisk litteratur Tine Roesen for bogen *Dostojevskij – En introduktion*.

I 2018 lancerede Weekendavisen et samarbejde med bl.a. den svenske avis Aftonbladet og den norske avis Morgenbladet, der skulle hædre den bedste nordiske faglitteratur siden år 2000. Tre nationale juryer udvalgte først ti værker fra hvert land til en long list, hvorefter de i fællesskab udvalgte ti værker, som blev udvalgt som de bedste og hædret på litteraturfestivalen i Lillehammer.

De udvalgte danske forfattere var Lone Frank, Peter Øvig Knudsen og Tom Buk-Swienty.

Ud over de nævnte findes *Holberg-medaljen*, *Drassows Legat*, *Odd-Fellow Ordenens litteraturpris*, *Klods Hans prisen*, *Dansk Forfatterforenings Pris*, *H.C. Andersen Prisen* og *Søren Gyldendal Prisen*, der alle kan tildeles både skøn- og faglitteratur.

Til sammenligning findes omkring halvtreds priser, som kun gives til skønlitterære værker, som for eksempel *Bogforums Debutantpris*, *Politikens litteraturpris*, *DR Romanprisen*, *Kritikerprisen*, *Akademiets store pris* og *Beatrice-prisen*.

Mulighederne for at blive tildelt priser – med dertilhørende præmiesummer og/eller anerkendelse – er derfor tilsyneladende mindre for en faglitterær forfatter.

²¹ <http://www.gadsfond.dk/HOLange-prisen.aspx>

²² <https://www.gyldendal.dk/produkter/et-abent-ojeblik-9788702241907>

²³ <https://gad.dk/en-linje-i-verden>

²⁴ <http://www.kritikerlavet.dk/news/hvad-er-litteraturkritikernes-lav>

KONTAKT BOGPANELETS SEKRETARIAT:
AUGUST HOLGER TRAUOGOTT SCHWENSEN, ASC@KUM.DK
ANDREAS RIEGELS VESTERGAARD, ANRV@KUM.DK
WWW.KUM.DK

ISBN (TRYK): 978-87-7960-156-7
ISBN (DIGITAL): 978-87-7960-157-4